

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Донецький національний університет економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

Навчально-науковий інститут економіки, управління та адміністрування
Кафедра економіки та міжнародних економічних відносин

ДОПУСКАЮ ДО ЗАХИСТУ
Гарант освітньої програми

_____ Кожухова Т.В.
« ____ » _____ 20 ____ року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття ступеня вищої освіти «Бакалавр»
зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини»
освітньої програми «Міжнародні економічні відносини»
на тему: «**Регіональна політика ЄС**»

Виконав:

здобувач вищої освіти Ткачов Степан Олександрович
(прізвище, ім'я, по-батькові)

_____ (підпис)

Керівник: д.е.н., доцент Бочарова Ю.Г.
(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

_____ (підпис)

Засвідчую, що у кваліфікаційній
роботі немає запозичень з праць
інших авторів без відповідних
посилань

Здобувач вищої освіти _____ (підпис)

Кривий Ріг
2021

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ
 імені Михайла Туган-Барановського

Навчально-науковий інститут економіки, управління та адміністрування
 Кафедра економіки та міжнародних економічних відносин
 Форма здобуття вищої освіти денна
 Ступінь бакалавр
 Галузь знань Міжнародні відносини
 Освітня програма 292 «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Гарант освітньої програми

_____ Бочарова Ю.Г.
підпис

«_____» _____ 2021 р.

**ЗАВДАННЯ
 НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Ткачов Степан Олександрович
прізвище, ім'я, по батькові

1. Тема роботи: «Регіональна політика ЄС»

Керівник роботи д.е.н., доцент, завідувач кафедри економіки та міжнародних економічних відносин Бочарова Ю. Г.
науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали

Затверджені наказом ДонНУЕТ імені Михайла Туган-Барановського
 від 11.01.2021 р. № 11-с

2. Строк подання здобувачем ВО роботи “_____” _____ 2021 р.

3. Вихідні дані до роботи: міжнародні нормативно-правові акти, офіційні статистичні дані ЄС, наукові праці зарубіжних і українських вчених

4. Зміст (перелік питань, які потрібно розробити):

Вступ

Основна частина

Висновки та рекомендації

Список використаних джерел

Додатки

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень).

(За потреби зазначаються П.І. по Б. консультантів за розділами роботи)

6. Дата видачі завдання: « _____ » _____ 20__ р.

7. Календарний план

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Підготовка теоретичної складової основної частини		
2	Підготовка аналітичної складової основної частини		
3	Підготовка висновків та рекомендацій		
4	Підготовка та оформлення вступу, списку використаних джерел та інших складових роботи		
5	Отримання відгуку від керівника		
6	Подання на кафедру завершеної роботи		
7	Проходження перевірки на академічний плагіат і нормоконтролю кваліфікаційної роботи		
8	Підготовка студента до захисту та захист кваліфікаційної роботи		

Здобувач ВО _____ Ткачов С. О.

Керівник роботи _____ Бочарова Ю.Г.

ЗМІСТ

Вступ	6
Основна частина	8
Висновки та рекомендації	37
Список використаних джерел	44
Додатки	48

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку на формування стратегій соціально-економічного розвитку та зростання країн, підвищення їх конкурентоспроможності суттєвий вплив мають не лише глобальні мегатренди, а й регіональні особливості розвитку. Суттєві регіональні асиметрії та диспропорції розвитку, які унеможливають ефективну реалізацію економічного потенціалу країни, підвищення міжнародної конкурентоспроможності країни, тенденції до децентралізації, глокалізація актуалізують проблему управління розвитком регіонів, обумовлюють значний науковий та практичний інтерес до регіональної політики.

Європейський Союз (ЄС) накопичив унікальний у світовій практиці досвід реалізації регіональної політики, вирівнювання рівнів соціально-економічного розвитку різних країн і регіонів, тому вивчення особливостей розвитку та основних засад реалізації регіональної політики ЄС є актуальним та своєчасним як для України, як і будь-якої іншої країни світу. Актуальність зазначеної проблеми, її вплив на соціально-економічний розвиток та конкурентоспроможність країн обумовили вибір теми кваліфікаційної роботи, її мету та завдання.

Мета і завдання кваліфікаційної роботи. Метою кваліфікаційної роботи є аналіз розвитку та основних засад регіональної політики ЄС, визначення перспективних напрямів розвитку регіональної політики ЄС та України.

Для досягнення поставленої мети кваліфікаційної роботи визначено такі завдання:

- розглянути сутність, значення, основні напрями та інструменти регіональної політики;
- дослідити особливості регіональної політики ЄС;
- розглянути стан та особливості регіонального розвитку ЄС;
- провести аналіз ефективності регіональної політики ЄС;
- визначити перспективні напрями розвитку регіональної політики ЄС та України.

Об'єктом кваліфікаційної роботи є регіональна політика.

Предметом кваліфікаційної роботи є теоретичні, методичні та практичні аспекти реалізації регіональної політики ЄС.

Методи дослідження. Наукові результати дослідження було одержано з використанням таких методів: методи теоретичного узагальнення, аналізу, синтезу, порівняння (для дослідження сутності, значення, основних напрямів та інструментів регіональної політики), порівняння (при аналізі регіональної політики ЄС), систематизації (для зведення інформаційного матеріалу у єдину систему), статистичні методи аналізу (для дослідження показників рівня розвитку регіонів ЄС).

Інформаційну базу дослідження становлять міжнародні нормативно-правові акти, офіційні статистичні дані ЄС, інформаційні матеріали Європейської Комісії, наукові праці зарубіжних і українських вчених.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у узагальненні теоретичних засад, проведенні аналізу та визначенні основних напрямків реалізації регіональної політики ЄС на 2021-2027 роки.

Основні результати кваліфікаційної роботи, що характеризують наукову новизну, полягають у такому:

- узагальнено сутність, значення, основні напрями та інструменти регіональної політики;
- досліджено особливості регіональної політики ЄС;
- проаналізовано стан та особливості регіонального розвитку ЄС;
- визначено перспективи напрямів розвитку регіональної політики ЄС та України.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

У сучасних умовах все більшого значення набувають питання, пов'язані з регіональною політикою. Вона є не останнім компонентом політики як на державному, так і на місцевому рівнях. Це незалежна і обов'язкова частина правової і політичної основ суспільства і всієї держави в цілому

Щоб дослідити поняття регіональної політики розглянемо спочатку визначення поняття регіон. «Регіон – це велика, індивідуальна територіальна одиниця (наприклад, природна, економічна, політична тощо), дещо відмінна від існуючого політичного та адміністративного поділу» [26, с.10].

Тепер розглянемо підходи до визначення поняття регіональна політика (табл.1).

Таблиця 1 - Підходи до визначення поняття регіональна політика

Визначення	Автор
Ковбасюк Ю. В., Вакуленко В.М, Орлатий М.К.	«окрема сфера державної політики з чітко визначеними рамками цілеспрямованого територіального впливу» [27, с.39]
Диганова Ю.А.	«діяльність держави із забезпечення найбільш сприятливих умов соціально-економічного функціонування і розвитку окремих регіонів, що здійснюється за допомогою відповідних інструментів і методів державного регулювання всіх сфер діяльності на основі заздалегідь розроблених програм та стратегій для кожного регіону з урахуванням його специфічних особливостей» [8, с.8]
Краснопольська Т. М.	«державні заходи щодо перерозподілу ресурсів між регіонами країни заради заданих цілей, що характеризуються довгостроковістю» [16, с.190]

Отже, регіональна політика - це політика держави та регіонів, що забезпечує в рамках законодавчих актів економічне, соціальне, духовне розвиток населення регіонів. При такому визначенні регіональної політики можна виділити її рівні: державний та місцевого самоврядування.

Сутність і основний зміст регіональної політики полягає у виявленні депресивних, проблемних, перспективних, розвинених територій і створення програми державного розвитку, яка допоможе подолати розрив між економічними, соціальними рівнями всіх регіонів в країні, привести все населення до гідного рівня життя [27].

Державна регіональна політика, перш за все, знаходить своє відображення в системі документів, які розробляються в міністерствах і відомствах.

Регіональна політика як політика, спрямована на регіональний розвиток всередині держави або іншого типу політичної спільноти, націлена на вирівнювання соціально-економічного становища і ефективний економічний розвиток на всій території регіону.

Зазвичай, до цілей регіональної політики відносяться наступні:

- забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку на всій території держави чи спільноти,
- зниження відмінностей і диспропорцій в рівні соціально-економічного розвитку між регіонами,
- забезпечення безпеки, стабільності і лояльності всіх регіонів по відношенню до центральних органів управління, в тому числі прикордонних, периферійних і економічно слабких [3].

Це означає, що держава і будь-яка політична спільнота найчастіше намагається підтримувати свої слабкі регіони для забезпечення соціального порядку, власної легітимності і цілісності, а також в цілому збереження і забезпечення єдиного політичного, соціального і економічного простору.

Новою парадигмою регіонального розвитку є «place-based policy» («політика, що спирається на можливості місць») [1, с.36]. Розглянемо принципи цієї політики на рис.1.

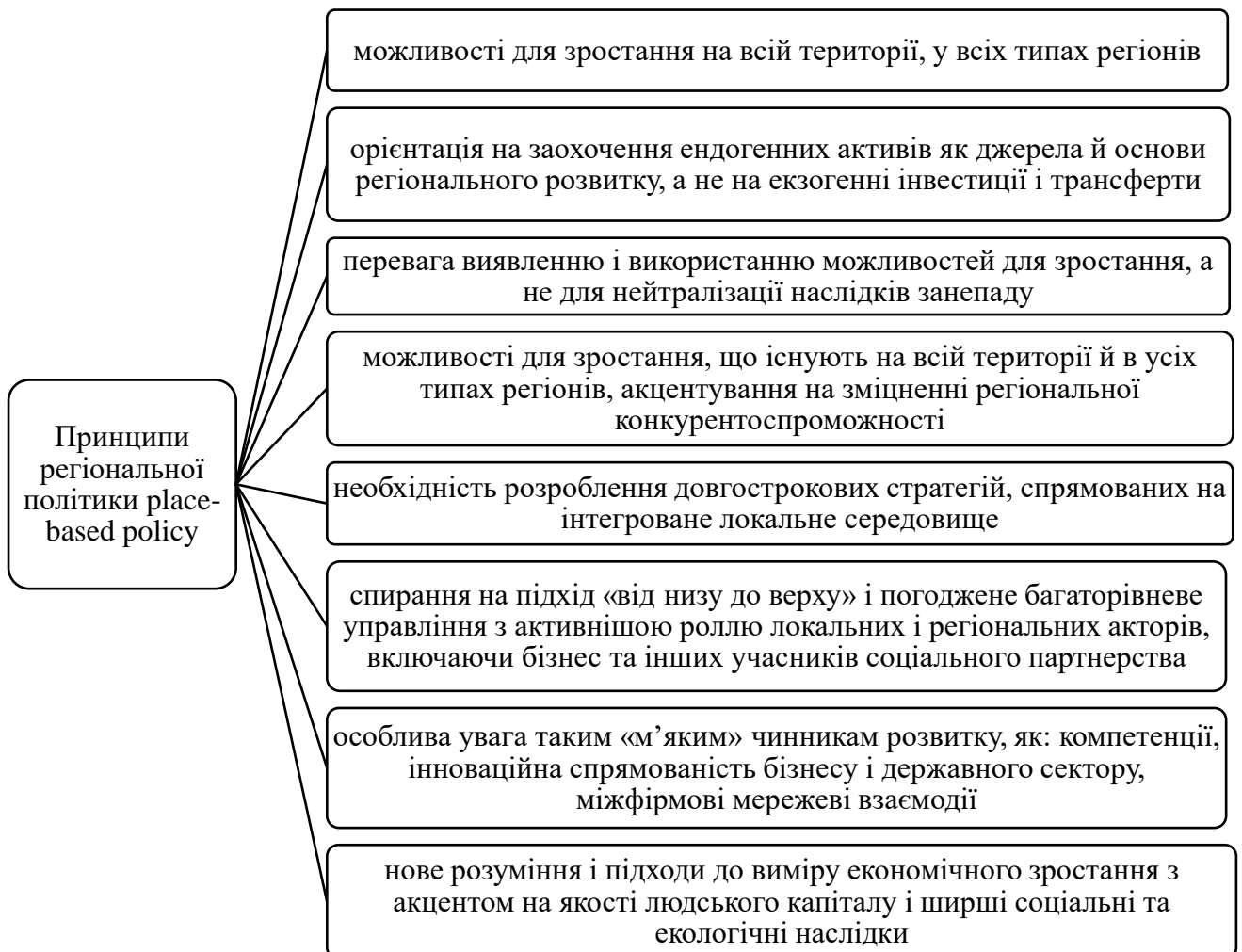

Рисунок 1 - Принципи регіональної політики place-based policy

Джерело: [1, с.36]

Залишається дискусійним питання щодо причин через які території (регіони, країни, їх інтеграційні об'єднання) мають різну динаміку розвитку.

Існує велика кількість різноманітних теорій, моделей і концепцій стосовно відмінностей в соціально-економічному розвитку регіонів.

Найбільш важливими серед них є наступні концепції:

- конкуренції (Smith, 1776);
- сировинного зростання (Innis, 1930);
- центрального місця (Christaller, 1933);
- торгівлі (Ohlin, 1933);
- підприємництва (Schumpeter, 1944);
- полюсів зростання (Perrou, 1950);
- зворотних і позитивних зв'язків (Hirshman, 1958);
- стадій зростання (Rostow, 1960);
- центрапериферії (Friedmann, 1966);
- економічної бази (Richardson, 1973);
- окружної кумулятивної причинності (Myrdal, 1975);
- порівняльних конкурентних переваг (Porter, 1990) [34].

Багато з цих концепцій мають своїх прихильників, які розвивають їх в контексті сучасних умов і реалій розвитку, в тому числі геополітичних і соціально-економічних умов.

Типологічний підхід являє собою методологічний підхід дослідження об'єктів, явищ і процесів, що базується на типологічному аналізі.

Процес типологізації, в результаті якого створюється якась типологія досліджуваних об'єктів, являє собою узагальнення. Типологія зменшує кількість досліджуваних об'єктів, ділить їх на групи і тим самим вносить істотний внесок в розуміння процесів і явищ, так як індивідуальні риси набагато легше аналізувати на тлі типологічних рис.

Дослідженню типології регіонів і її значенням в соціально-економічному плануванні в світовому науковому просторі приділяється багато уваги. Це породило надзвичайну різноманітність варіантів класифікації регіонів, які можна об'єднати в 5 основних груп:

1 група передбачає поділ регіонів за одиничними ознаками. У регіональній економіці в якості таких ознак можуть виступати: обсяг валового регіонального продукту (ВРП); темпи промислового виробництва та інвестицій; тип територіальної структури господарства; коефіцієнт щільності населення; характер господарської спеціалізації регіону.

2 група диференціює регіони на основі сукупності ознак, наприклад інвестиційного потенціалу та інвестиційного ризику, або обсягу інвестицій і ВРП.

3 група передбачає поділ на основі виділення ключових проблем регіонального розвитку. Це, наприклад, можуть бути депресивні регіони, стагнуючі регіони, піонерні регіони.

4 група поділяє регіони з точки зору можливостей регіону здійснювати самостійну економічну політику. Наприклад, виділяються «планові» регіони, що мають єдині органи господарського управління (суб'єкти України), і

«планові» регіони, позбавлені подібних органів (економічні зони, укрупнені і великі економічні райони).

5 група поділяє регіони для вирішення окремих соціально-економічних проблем, що передбачає, наприклад, виділення регіонів: працевзбиткових, оборонно-промислових, багатогалузевих і депресивних, з екстремальними умовами, зі слабкою фінансово-економічною базою.

Отже, на сьогоднішній день, не існує загальноприйнятої методики типології регіонів. Також слід зазначити, що в Україні відсутні методики класифікації регіонів за типами [34, с.6]. Будь-яка типологія суб'єктивна, оскільки визначається вибором критеріїв. Узагальнюючи різні підходи до класифікації регіонів можна виділити такі основні види типологій регіонів:

– комплексна типологія - побудова системи оцінки соціально-економічного становища та / або динаміки розвитку на підставі набору критеріїв;

– спеціалізована типологія - розроблена на базі одного основного критерію.

Розглянемо детальніше типи регіонів за соціально-економічними показниками.

Виділяють чотири основні типи регіонів [3, с.23].

1. «Регіони - локомотиви зростання»: регіон здійснює вагомий внесок в приріст валового внутрішнього продукту (ВВП) країни; регіон має високий науково-технічний потенціал; в регіоні сформована стратегічна ініціатива, що має значення для всієї країни; в перспективі 10-12 років регіон може стати центром розвитку для сусідніх територій.

2. «Опорні регіони»: сировинні зони країни, експортно-орієнтовані території; більшість інфраструктурних проектів останнього десятиліття націлені на забезпечення транзитної економіки; відсутнє високоорганізоване урбаністичне середовище життя.

3. «Депресивні регіони»: характеризуються значним економічним спадом в основних галузях протягом останніх 10 років. На території депресивних регіонів відзначається низький рівень життя населення, дефіцит трудових ресурсів.

4. «Особливі регіони (спецтериторії)»: для них характерні низька просторова мобільність, високий рівень безробіття, економічна стагнація, складна політична ситуація.

У загальному сенсі, поняття «депресивний регіон» можна визначити, як локальне територіальне об'єднання, відмінною характеристикою якого є сильне і стійке відставання від інших регіонів. Умовою визначення регіону як депресивного є практично повна відсутність можливостей і ресурсів для економічного зростання, тобто неможливість нормального відтворення економічних, демографічних та інших регіональних опосередкованих процесів [30].

Для віднесення регіону до депресивних територій необхідно визначати критерії віднесення до даного типу на основі соціально-економічних показників.

Критерії, що використовуються для віднесення регіонів до депресивних територій представлені в дод. А. Деякі дослідники додають екологічні та правоохоронні критерії.

Існує методика класифікації регіонів за допомогою розрахунку внутрішнього потенціалу регіону. У даній методиці використовуються такі критерії віднесення, як (рис.2).

Рисунок 2 - Критерії віднесення регіону до депресивного за допомогою розрахунку внутрішнього потенціалу регіону

Джерело: [3;32;48]

В зарубіжних джерелах можна знайти безліч публікацій і робіт, присвячених механізмам типології регіонів зі спрощеним підходом до вибору критерію класифікації. У більшості випадків критерій орієнтований виключно на один з аспектів дослідження - економічний, соціологічний, демографічний, криміналістичний та багато інших.

У світовій практиці типологічний підхід є традиційним методом дослідження, і як приклади зарубіжного досвіду типологізації можна навести такі типології:

1. Типологія регіонів Європейського Союзу. Аналіз економічної спеціалізації і функціональної структури регіонів ЄС був проведений в 1997 р М. Хайндеріхом [50]. В якості одиниць типології були обрані 202 регіону ЄС, критеріальних показників - рівень безробіття, частка зайнятого населення працездатного віку, доходи на душу населення, частка зайнятих в промисловості, частка зайнятих в промисловості в сфері послуг. На основі використання кластерного аналізу регіони були розбиті на вісім типів, а деякі з них - на підтипи.

2. Типологія регіонів Словаччини. Інститут прогнозу Академії наук Словаччини щорічно проводить типологію регіонів країни за динамікою

показників ВВП на душу населення і рівня безробіття [67]. Виділяються три типи регіонів для прийняття рішень щодо розробки державної політики.

3. Типологія регіонів Австралії. У 1998 р Національний інститут досліджень в області економіки та промисловості (NIEIR) підготував доповідь про ситуацію в 55 регіонах країни. Типологізація регіонів була складена на підставі таких критеріальних показників, як реальні доходи населення, структура економіки і зайнятості, рівень безробіття [65].

4. Комплексна типологія американських міст. В даному дослідженні міста США групуються по економічним, політичним, екологічним показникам, а також показниками сфери охорони здоров'я та освіти [55]. Можна також згадати типологію міст США за якістю життя Р. Бойера і Д. Саважа [42] і типологію малих міст США [68].

5. Типологія регіонів в глобальному масштабі в залежності від інноваційного потенціалу. К. Кошатські [55, с. 300] виділив три типи регіонів (рис.3).

Рисунок 3 - Типологія регіонів в глобальному масштабі в залежності від інноваційного потенціалу за К. Кошатські

Джерело: [55;56]

Так як приналежність регіону до певного типу багато в чому обумовлює модель управління його розвитком, то типологічний підхід може стати науковою основою для вибору ключових інструментів регіонального управління. Аналіз може здійснюватися з ускладненням критеріальних показників і збільшенням числа ознак, але строго у відповідності з поставленою метою.

Сторонянська І. З. пропонує розширену типологізацію регіонів за методикою ОЕСР (дод. Б)[34].

Ранжування регіонів на основі значного числа показників і критеріїв проводиться рейтинговими агентствами.

При проведенні дослідження, в частині розвитку видової характеристики регіонів необхідно враховувати, що будь-яка типологія як метод наукового пізнання має внутрішні суттєві недоліки. По-перше, угруповання проводиться за усередненими значеннями показників, що, отже, дає вельми загальну картину соціально-економічного стану конкретної території в порівнянні з іншими регіонами країни. По-друге, результати використання існуючих угруповань відображають ситуацію в статистиці, іншими словами, в процесі типологізації не враховуються довгострокова і короткострокова динаміка соціально-економічного розвитку регіонів [17;34].

Найбільшу близьку до реальної ситуації оцінку економічного стану регіону дозволяє отримати аналіз показників динаміки промислового виробництва, рівня зареєстрованого безробіття і обсяг інноваційних товарів, робіт, послуг.

Перший показник є маркером стану найважливішої галузі господарства, другий, в свою чергу, дає уявлення про поточний соціально-економічне становище на досліджуваній території, третій - характеристику інноваційного розвитку.

Загальна характеристика типології регіонів з метою стратегічного планування представлена в табл.2.

Таблиця 2 - Типологія регіонів для цілей стратегічного бюджетного планування

Типи розвитку регіонів	Види рівнів розвитку регіону, їх характеристика		
	Високий	Середній	Низький
Випереджальний	Високі темпи економічного, соціального, інноваційного розвитку.	Високі темпи економічного і соціального розвитку, середні темпи інноваційного розвитку.	Високі темпи економічного розвитку, середні темпи соціального та інноваційного розвитку.
Регресійний	Середні темпи економічного, соціального, інноваційного розвитку.	Середні темпи економічного, соціального розвитку, що відстають темпи інноваційного розвитку.	Середні темпи економічного розвитку, що відстають темпи соціального, інноваційного розвитку.
Наздоганяючий	Середні темпи соціального розвитку, що відстають темпи економічного та інноваційного розвитку.	Відстаючі темпи економічного, соціального, інноваційного розвитку.	Відстаючі темпи економічного, соціального, інноваційного розвитку.

Джерело: складено автором за даними [11;20;34;50;55]

Запропонована в табл.2 типологія дозволить згрупувати регіони з різними темпами економічного, соціального та інноваційного розвитку і виявити схожі чинники вплив на стан регіонального розвитку. В кінцевому підсумку, для кожної групи регіонів з'явиться можливість рекомендувати найбільш ефективні стратегії соціально-економічного розвитку, які дозволять досягти успішної реалізації обраних стратегічних напрямків.

Основні інструменти сучасної регіональної політики наведені на рис.4.

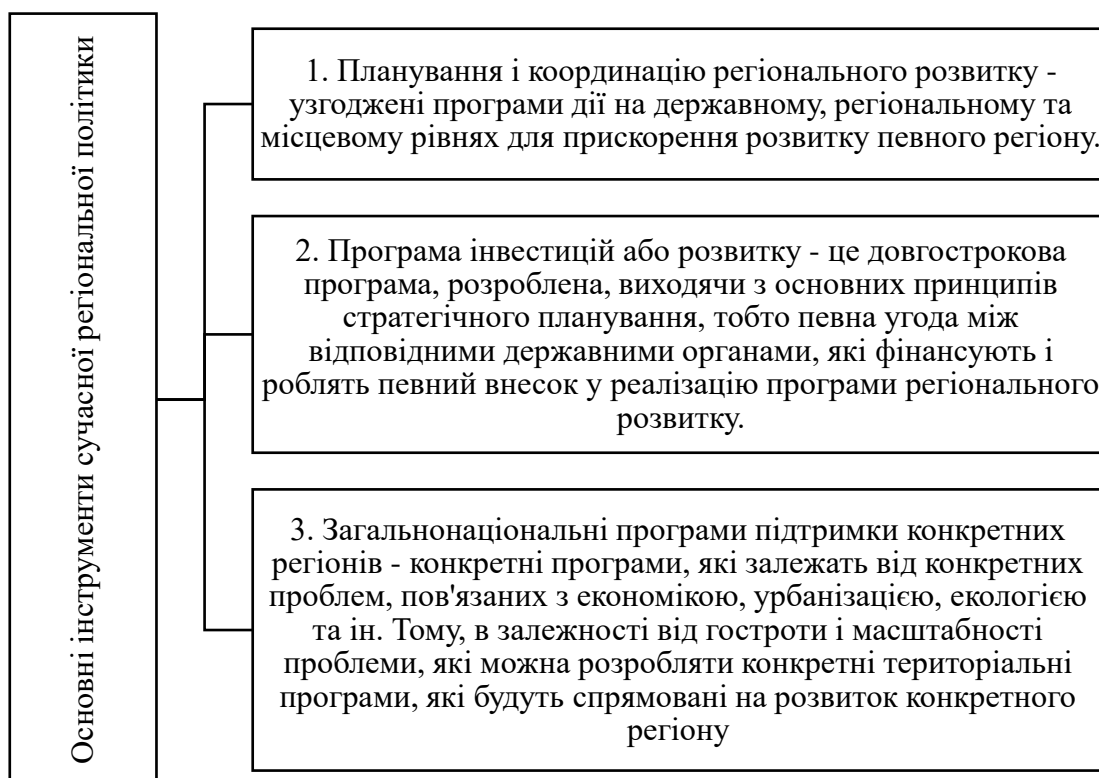

Рисунок 4 - Основні інструменти сучасної регіональної політики

Джерело: [16;34]

Інструменти регіонального розвитку можуть застосовуватися різними способами. У зв'язку з цим, для розробників відкривається цілий ряд можливостей.

Як показує світова практика, регіональний розвиток в багатьох випадках не пов'язаний з необхідністю реформування держави в цілому. Багато країн застосовували ефективні форми втручання на рівні регіонів, які не потребували масштабних реформ державних інститутів. Такий регіональний розвиток можна назвати функціональним. Його метою є тільки економічний розвиток, без урахування політичних процесів, таких як децентралізація або регіоналізація держави. Досвід різних розвинених країн свідчить, що здійснення регіонального розвитку в виключно економічних рамках цілком можливо [5;33].

До внутрішніх умов можна віднести компетенції, повноваження, напрямки діяльності, які здійснюються регіональними або місцевими зацікавленими сторонами. Така здатність пов'язана з тим, як регіон діагностує і вирішує внутрішні проблеми, використовуючи доступні можливості. Першим

кроком до розвитку може стати співпраця влади і бізнесу, інформування та консультування територіальної громади заради перспективного майбутнього.

Виділяють два основних механізми реалізації політики: регулювання і перерозподіл.

Регулювання пов'язане з формуванням обов'язкових стандартів, норм і правил, відповідність яким фіксується в різних ліцензіях, сертифікатах, дозволах, дипломах і т.д. Їх дотримання є обов'язковою передумовою і умовою ведення економічної діяльності на території регулювання.

Другий інструмент реалізації державної політики - розподіл і перерозподіл фінансових і інших засобів. Держава збирає податки з населення і організацій за затвердженими нормами і розподіляє ці кошти на різного роду потреби. Йдеться про розподіл, коли держава фінансує виробництво товарів і послуг для забезпечення загального блага і розвитку загальної інфраструктури. З одного боку, тут маються на увазі послуги, які надає власне держава і які не можуть бути передані на реалізацію приватним структурам. До них відносяться, перш за все, силові структури, такі як армія, поліція, в'язниці. З іншого боку, деякі послуги можуть при державному фінансуванні і відповідному контролі бути передані у виконання приватним або недержавним організаціям. До них відносяться соціальні послуги населенню, які можуть бути надані як державними, так і недержавними, тобто приватними або громадськими, структурами. Це, наприклад, послуги в сфері культури, освіти, наукових досліджень, охорони здоров'я, соціального забезпечення, захисту навколишнього середовища або інфраструктурні умови, такі як будівництво доріг, мостів, аеропортів і т.д. Питання про те, скільки яких податків збирається з населення і бізнесу, скільки фінансування виділяється на ці соціальні функції, а також питання про те, хто їх реалізує, вирішується в рамках політичної системи в кожній державі і в кожен період часу окремо. Однак в більшому або меншому обсязі держава завжди займається розподілом державних коштів на такі програми і проекти [27].

Йдеться про перерозподіл, коли зібрані від однієї групи населення податки держава перерозподіляє на користь іншої. Звичайно, найбільш яскравий приклад перерозподілу є сфера соціального забезпечення, де держава перерозподіляє кошти від більш високоприбуткових до менш дохідних груп населення. Регіональна політика також найчастіше реалізується за допомогою перерозподілу, якщо вона докладає зусиль для вирівнювання рівня соціально-економічного розвитку різних територій однієї держави. В цьому випадку перерозподіл станься т від багатших регіонів до бідних: від регіонів-донорів до регіонів-реципієнтів. На практиці, однак, розподіл і перерозподіл буває складно розрізнити: наприклад, в разі регіональної політики перерозподіл виражено недостатньо явно, оскільки всі кошти надходять в центр і потім вже розподіляються в інші регіони, що відповідають певним критеріям [11].

Найчастіше регіональна політика орієнтується або на вирівнювання соціально-економічного становища різних регіонів, або на більш ефективний економічний розвиток регіонів. Це певною мірою дві протилежні стратегії. У першому випадку - орієнтації на вирівнювання - перерозподіл податкових

коштів на підтримку слабких регіонів може відбуватися в рамках системи міжбюджетних відносин автоматично, тобто виділятися регіонах з певними низькими соціально-економічними показниками.

У другому випадку логіка протилежна: заохочуються ті регіони, які найбільш активно розвиваються і мають найкращі передумови розвитку. Центр заохочує не слабкі, але найактивніші і перспективні з точки зору розвитку регіони. Ця стратегія виправдана з точки зору економіки, але не обов'язково з точки зору політичних інтересів центру, пов'язаних з підтримкою лояльності з боку всіх регіонів.

З двох варіантів стратегій регіональної політики на практиці вибираються проміжні варіанти. Найчастіше центр все ж підтримує слабкі регіони, але прагне до створення стимулів для їх власного розвитку. Це можливо при формулюванні певних критеріїв, умов, цілей і можливих напрямків використання коштів, що виділяються. Саме в цьому полягають варіації регіональної політики, що залежать від того, як визначаються критерії та умови виділення коштів регіонам, на які статті витрат і яким чином вони використовуються. Навколо цих питань точаться дискусії, приймаються концепції та проводяться реформи регіональної політики. Тому дані аспекти в разі ЄС найбільш важливі для розуміння принципів його регіональної політики.

Оцінка ефективності інструментів регіональної політики має в різних країнах різні підходи, в зв'язку з чим її можна подати як якусь єдину практику, вільну від «обтяжень» свого географічного походження та історичного контексту. Така практика в кожній країні є результатом історичної еволюції [16].

Розгляд проблеми ефективності інструментів регіональної політики сконцентровано навколо наступних концепцій:

- efficiency (ефективність) - власне аналіз досягнення запланованих результатів в співвідношенні з вкладеними коштами;

- effectiveness (результативність) - аналіз дієвості інструменту або заходи. Пріоритетно досягнення мети, оцінюється потужність інструментів без прив'язки до їх вартості;

- impact-аналіз (оцінка впливу) - оцінка впливу певних інструментів в процесі розробки нових або зміни старих. Застосування різноманітних технік засноване на тому, що при застосуванні заходів виникають ситуації перехресних ефектів впливу на всю економічну систему або її частини;

- implementation (імплементация, впровадження) - аналіз успішності впровадження, адаптації будь-якого економічного механізму.

В даному випадку широко використовуються якісно-кількісні методи;

- value for money (вартість фінансових коштів) - перевірка рентабельності витрат, віддачі на вкладені кошти, в цілому співвідношення ціни і якості;

- utility (утилітарність, корисність) - аналіз корисності економічної заходи в цілому [49].

Найчастіше під ефективністю розуміють співвідношення результатів і витрат від реалізації тих чи інших заходів. Стосовно до оцінки ефективності

інструментів регіональної політики, то вона може формулюватися як очікування максимально можливого результату в регіоні (збільшення темпів зростання ВРП, ВРП на душу населення, власних доходів населення, інвестицій в основний капітал та ін.) при відомих витратах державного бюджету.

Можна виділити чотири великі класи прикладних задач, на розв'язання яких спрямована оцінка ефективності регіональної політики:

- оцінка ефективності надання суспільних благ в регіонах (наприклад, селективної фінансової допомоги територіям, підрахунку витрат і результатів за реєстром видаткових зобов'язань державних відомств, державних і регіональних інститутів розвитку);

- оцінка ефективності форм (точкових феноменів) просторової організації економіки (індустріальних парків, спеціальних зон і т. д.);

- оцінка підтримки регіональних та макрорегіональних цільових програм як сукупності реалізації програмно-цільових завдань до викликаються ними каскадами прямих, непрямих і індукованих ефектів в регіонах (наприклад, розвиток долини річки Теннессі, району Аппалачів, регіональної програми розвитку Західної Фінляндії та ін.);

- оцінка ефекту від формування макрорегіонів, в основі яких лежить реалізація великих проектів (наприклад, Нового шовкового шляху і ін.) [16;26].

Методологічно важливо, що за кордоном (як і в Україні) не існує універсальної загальноприйнятої і універсальної методики оцінки ефективності та вибору інструментів регіональної політики.

Критеріями ефективності інструментів регіональної політики в рамках абсолютної більшості підходів є:

- об'єктивне і суб'єктивне сприйняття динаміки рівня якості життя;
- прискорення економічного розвитку регіону, підтягування його до рівня більш розвинених (або до середнього по країні);
- зменшення міжрегіональних відмінностей за рівнем ВВП на душу населення;
- збільшення інвестиційної привабливості регіону та активності приватних інвесторів;
- наявність позитивних структурних зрушень в економіці (наприклад, зростання зовнішньоекономічної діяльності при збільшенні частки обробних виробництв).

Якщо інструменти регіональної політики за підсумками оцінки показують незначну ефективність, то найчастіше причинами називаються:

- нераціональний вибір архітектури інструментів, слабка пріоритетність їх використання;
- надмірно оптимістичні припущення про терміни застосування інструментів для досягнення ефективних результатів;
- дисбаланс між інвестиціями державного і приватного секторів на різних етапах реалізації інвестиційних проектів;
- недостатня увага до просторовим або територіальним особливостям регіонів, недооблік регіональних відмінностей [6;14;18;33].

Розглянемо бюджетні методи прямого і непрямого стимулювання соціально-економічного регіонального розвитку економіки.

Дослідження показують, що в процесі застосування методів та інструментів впливу визначаються джерела фінансових ресурсів, відбувається процес формування критеріїв, розробляється механізм, який впливає на розширені відтворювальні процеси. Існують прямі і непрямі методи бюджетного стимулювання (табл.3).

Таблиця 3 - Методи прямого і непрямого бюджетного регулювання і стимулювання

Методи впливу	Мета напряду методу	Застосування методів бюджетного регулювання
Застосування прямих методів впливу	Посилення конкуренції, модернізація виробничих процесів; соціальні стандарти і гарантії регіону; формування цифрової та інноваційної інфраструктури; застосування ключових компетенцій в системі управління інвестиціями та інноваціями	Регіональні програми соціально-економічного розвитку; державні програми соціально-економічного розвитку; державне законодавство щодо вирівнювання регіонального забезпечення у вигляді дотаційних регіонів, до такого регулятора відносяться субвенції, субсидії, трансферти
Застосування в регіонах непрямих методів впливу	Застосування податкових пільгових «канікул» для підприємств вільної економічної зони (ВЕЗ); зниження або відстрочка платежів на певні періоди (земельний податок); інші соціально значущі пільги, що підтримують стабільність в розвитку	Функція системи оподаткування як інструмент і механізм одночасно перебуває в стані регулятора; в сфері політики прискореної амортизації; кредитно-грошової політики

Джерело: [16;29;37]

Виходячи з табл.3, прямі методи (як мета) виконують свою особливу функцію впливу і зміцнення конкурентних переваг у виробничій економічній системі. Вони формують дохідну частину бюджету, що в подальшому призводить до процесу перерозподілу фінансових ресурсів для наступного процесу споживання даного ресурсу в процесі перерозподілу.

На регіональному рівні мета застосування непрямих методів впливає на процеси відтворення, оновлення виробничих потужностей, розвитку цифрової інфраструктури, процеси модернізації, що в свою чергу впливає на приплив інвестицій в регіон як внутрішніх, так і іноземних, сприяє формуванню нових бюджетних, міжбюджетних відносин в регіоні, створюючи нову архітектуру управління економічним розвитком і формуванням бюджетної регіональної політики.

Застосування методів бюджетного регулювання направлено на процеси формування бюджетних ресурсів, які по перерозподілу реалізуються в регіональних програмах соціально-економічного, інфраструктурного,

технологічного, інноваційного, промислового і сільськогосподарського розвитку.

Європейський союз (ЄС) являє собою складне утворення, в рамках якого його члени роблять спроби досягти найбільш гармонійного розвитку за допомогою інтеграції. ЄС має абсолютно унікальним інтеграційним механізмом, який в найбільш можливій мірі враховує економічні і політичні особливості країн-членів, а також робить спроби узгодити параметри економік різного рівня і примирити інтереси різних за величиною і політичної значущості держав [12].

Мета європейської інтеграції полягає в нарощуванні економічної могутності регіону за рахунок використання можливостей всіх його країн. Однак очевидно, що при наявності в організації 27 членів, що знаходяться на різному рівні соціально-економічного розвитку, регіональна політика ЄС повинна будуватися з урахуванням індивідуальних особливостей кожної держави. Регіональні програми ЄС покликані підкреслити прагнення враховувати індивідуальні особливості країн-членів для підтримки найбільш гармонійного розвитку [21].

Багато ключових напрямків в діяльності ЄС підпорядковані наднаціональному правовому регулюванню. Цей метод соціально-економічного управління з 1990-х років став настільки важливий для Євросоюзу, що відомий автор Дж. Маджоне навіть визначив сучасний ЄС як регуляторну державу. Регулювання застосовується, перш за все, в тих сферах, де Європейський союз має повну або широку компетенцію.

З кінця 90-х років ХХ ст. Євросоюз активно практикував різні методи координації та індикативного планування (benchmarking). Першими подібними прикладами стали Європейська стратегія зайнятості (1997 г.), Кардіфський процес (1998 г.) і Кельнський процес (1999 г.). Свою роль у розвитку методів координації в ЄС вніс передбачений в Економічній і валютному союзі (ЕВС) процес координації макроекономічної політики на основі так званих Загальних напрямків економічної політики [16].

В рамках Лісабонського процесу була зроблена спроба об'єднати в єдину систему цілий ряд вже здійснювалися процесів координації в області макроекономічних реформ, зайнятості (в тому числі освіти і професійну підготовку) і соціального згуртування (включаючи охорону здоров'я), до яких пізніше додали питання охорони навколишнього середовища.

«Відкритий метод координації» (ВМК) позиціонувався як спосіб «м'якого стимулювання», «м'якого управління», протилежний управлінню шляхом створення юридично обов'язкових норм. Використання цього методу отримало розвитку в тих сферах, де Євросоюз не мав (і не міг отримати) повноважень для прийняття «жорсткого» законодавства, або не ризикував застосовувати наявні повноваження за політичними мотивами, перш за все в соціально-економічній сфері. Багато експертів спочатку сприйняли ВМК як панацею, однак сьогодні ясно, що методи координації, щонайменше, не настільки ефективні, як спочатку передбачалося.

Магістральний (тобто головний) для Євросоюзу метод наднаціонального регулювання включає наступні основні компоненти:

- вироблення рішення (цим займається Єврокомісія, у співпраці з зацікавленими ринковими гравцями і експертними співтовариствами, що володіє в даному випадку монополією на законодавчу ініціативу);
- безпосереднє прийняття юридично обов'язкового рішення (його здійснюють Рада Євросоюзу (переважно кваліфікованою більшістю голосів) і Європарламент як дві частини європейської легіслатури);
- імплементація рішення (зазвичай в національних адміністраціях під наглядом тієї ж ЄК);
- забезпечення Судом ЄС однакового тлумачення європейського права [14].

Регіональна політика або структурна політика в країнах-членах Європейського Союзу в основному фінансується з фонду регіонального розвитку Європи (ERAF) і фонду Кохезії (KF). Державні структури і регіональні органи самоврядування спільно з Європейською Комісією відповідають за управління цими фондами, а також за ефективність їх використання. Ці структури відбирають, фінансують і контролюють проекти, які найкраще відповідають місцевим потребам. Тому від того, наскільки державні установи здатні правильно визначити на які саме сфери економіки слід зробити акцент, залежить ефективність регіональної економіки в цілому. Безумовно, завдання з економічного вирівнювання відсталих регіонів є одними з найскладніших.

Проблемні регіони виникають протягом десятиліть, низькі соціально-економічні показники носять найчастіше інерційний характер в силу сформованих історичних традицій проживає там населення і особливостей регіону. До таких регіонів необхідно застосовувати метод економічного ривка, коли обирається певний сектор економіки і за допомогою інвестиції в нього значних фінансових ресурсів, він використовується як платформа для загального підігріву регіонального розвитку в цілому. Для кожного конкретного регіону цей сектор економіки може відрізнятись, але в будь-якому випадку він повинен відповідати цілям і задачам фондів регіонального розвитку [25].

Отже, для вирішення завдань регіональної політики європейського рівня були сформовані так звані структурні фонди. Діяльність цих фондів базується на ключових принципах, що наведені на рис.5.

Одним з найважливіших принципів функціонування структурних фондів ЄС є принцип субсидіарності. З набранням чинності в 1993 році Маастрихтського договору принцип субсидіарності отримав в ЄС статус правової норми, що застосовується практично у всіх сферах наднаціонального регулювання інтеграційних відносин (крім сфери виняткового ведення ЄС) і підлягає юрисдикційному захисту.

Рисунок 5 – Ключові принципи функціонування структурних фондів ЄС
Джерело: [12]

Однак цей крок авторів європейської інтеграції (вірніше, установчого договору), незважаючи на свою важливість в частині визначення статусу принципу субсидіарності в праві ЄС, не вніс ясності в питання застосування даного принципу.

З правозастосовчої точки зору, принцип субсидіарності має змішану політико-правову природу, оскільки застосовується послідовно політичними і правовими інститутами. Так, Маастрихтський договір (1992) залучив як суб'єкта застосування принципу субсидіарності Суд ЄС, Амстердамський договір (1997) - Комісію ЄС, наказавши їй необхідність «консультацій, мотивацій, інформування та публікацій», Лісабонський договір (2007) - національні парламенти держав-членів ЄС. Якщо виходити з виключно правової природи принципу субсидіарності, то вирішальна роль в його застосуванні повинна виконуватися Судом ЄС. Якщо ж, навпаки, брати до уваги тільки політичну сторону принципу субсидіарності, то він повинен застосовуватися лише політичними інститутами і контроль його дотримання не може носити подальшого характеру, тобто здійснюватися стосовно вступило в силу акту ЄС. Однак насправді контроль дотримання принципу субсидіарності здійснюється як в ході законодавчого процесу ЄС (політичними інститутами), так і після його завершення (Судом ЄС), тобто носить як попередній, так і наступний характер. Більш того, жоден з застосовуючих принцип субсидіарності інститутів не має останнього слова в його застосуванні, і навіть

Суд ЄС, як єдиний тлумач і остаточний застосовувач права ЄС, утримується від його проголошення [69].

Отже, принцип субсидіарності змінив законодавчу культуру ЄС. Зміст законодавчих актів ЄС став носити набагато менш розпорядчий характер, а їх кількість значно скоротилася. Якщо до Лісабонського договору зусилля до спрощення системи законодавства ЄС були пов'язані в основному з заходами щодо стримування законодавчої активності ЄС всередині його інституційної системи, то з 2009 р до цього залучені національні парламенти як зовнішні (по відношенню до інституційній системі ЄС) актори, суб'єкти, зацікавлені в досягненні результату - максимальному збереженні національного регулюючого простору.

Сутність регіональної політики в ЄС (при всіх її особливостях в різних країнах) реалізується через дві взаємопов'язані стадії:

- ідентифікація ареалів, які по ряду параметрів позбавлені переваг;
- прийняття особливих заходів по компенсації виявленого просторового неблагополуччя [12].

На європейському рівні регіональна політика сфокусована головним чином на відсталих в європейському контексті ареалах (що часом поширюється на цілі країни) і проводиться лише з 1988 р. До цього регіональна політика ЄС полягала в основному в частковій компенсації країнам-членам ЄС коштів, витрачених ними на розвиток ними ж обраних ареалів. З 1988 р регіональна політика ЄС стала використовувати конкретні інструменти і спеціальну систему виділення проблемних територій відповідно до прийнятої в ЄС типологією.

Конкретні критерії для визначення проблемних ареалів і рівні регіональної класифікації залежать від того, яка саме завдання регіональної політики вирішується. Наприклад, в кінці 1990-х - початку 2000 рр. до пріоритетних напрямів регіональної політики в ЄС відносились, зокрема:

- сприяння розвитку і реструктуризації відсталих регіонів (завдання 1);
- підтримка ареалів, які зіштовхнулися зі структурними труднощами в промисловості, в тому числі в зв'язку з її конверсією (завдання 2).

У контексті завдання 1 найбільш прийнятним або, принаймні, кращим з наявних порохували значення ВВП. Регіони, де ВВП на душу населення, вимірюваний на базі паритетів купівельної спроможності, за останні три роки становить менше 75% від середньої величини по спільноті, входять в список проблемних [28].

У контексті завдання 2 система виділення проблемних територій включала три етапи:

- Європейська Комісія встановлює «стелю» чисельності населення для кожної країни - члена ЄС і виявляє регіони, які вона вважає пріоритетними на рівні спільноти;
- в рамках заданих обмежень країни - члени ЄС виробляють свій перелік ареалів;

– Комісія (в тісній співпраці з кожною країною - членом ЄС і належним чином з огляду на національні пріоритети) складає перелік регіонів, відповідних завданню 2.

Отже, ідентифікація проблемних ареалів стосовно до задачі 2 здійснюється на рівні окремих країн-членів ЄС, хоча і в межах певних параметрів. Основним критерієм є рівень регіональної безробіття (за останні три роки цей рівень вище середнього по спільноті). Одночасно враховуються деякі інші показники, зокрема щільність населення. Для сільських ареалів використовувалися інші критерії.

Серед параметрів ЄС щодо виділення і характеристики проблемних ареалів ключовим є гранична чисельність населення, охопленого інструментами регіональної політики. Ідея використання цього параметра очевидна: звузити простір, на яке поширюється підтримка. Всі країни ЄС отримали відповідні квоти в залежності від регіонального ВВП на душу населення і регіональної безробіття [13].

Ознаки виділення і характеристики проблемних ареалів, наприклад, до кінця 1990-х рр. представлені в табл.3.

Таблиця 3 - Ознаки виділення і характеристики проблемних ареалів

Завдання (цілі)	Рівень формування критеріїв виділення	Ключові критерії	Граничне охоплення населення, %	Загальна кількість регіонів, серед яких відбувається відбір	Рівень регіональної класифікації
1	2	3	4	5	6
1. Сприяння розвитку та реструктуризації відсталих регіонів	ЄС	Значення ВВП на душу населення за останні три роки становить менше 75% від середньої величини по спільноті	22	206	2-й
2. Підтримка ареалів, які зіштовхнулися зі структурними труднощами в промисловості, в тому числі в зв'язку з її конверсією	Національний	ВВП на душу населення менше 85% або безробіття більше 115% від національної середньої величини	18	1031	3-й

Джерело: [12]

Охоплення населення ареалів-реципієнтів допомоги дуже диференційоване за країнами.

В ЄС результати будь-якої типологізації повинні бути прийняті або отримати схвалення на рівні Комісії, національному та регіональному рівнях,

звідси випливає потреба включати в процес політичні компоненти. Тому чіткі кількісні критерії виділення проблемних ареалів систематично доповнюються «політичними запобіжними клапанами» для того, щоб гарантувати їх прийняття країнами - членами ЄС.

Першим дієвим інструментом наднаціональної регіональної політики ЄС став створений в 1972 р Європейський фонд регіонального розвитку (ЕФРР). На перший період діяльності ЕФРР (1975-1977 рр.) Були передбачені асигнування, які становлять 4% витрат загального бюджету співтовариства. В період 1989-1993 рр. витрати на регіональну політику склали вже 20% бюджету, а в 1994-1999 рр. - 30% [2].

Загальний принцип співвідношення ринкових механізмів і державної підтримки: будь-яка допомога, яка надається державою - членом ЄС з використанням державних ресурсів, в якій би то не було формі, яка спотворює або загрожує спотворити конкуренцію за допомогою заохочення будь-яких підприємств або виробництва будь-яких товарів, повинна вважатися несумісною зі спільним ринком тій мірі, в якій вона впливає на торговельні відносини між країнами - членами ЄС. При цьому вказуються види допомоги, які де-юре є винятком із загального заборони

Загальна ідея змін політики вже до початку «нульових» років може бути охарактеризована як жорсткість правил. Підтримка регіонального розвитку виявляється в регіонах, де проживає 35-40% населення (замість 51% раніше). Жодна країна ЄС, в тому числі його нові члени, не отримуватиме регіональну допомогу, перевищує 4% свого ВВП.

Політика згуртування Європейського союзу, що є ключовим та фінансово найбільш «вагомим» інструментом пом'якшення соціально-економічних диспропорцій в ЄС, модифікується кожен раз, коли добігає кінця термін дії чергового багаторічного фінансового плану Євросоюзу. Реформи політики згуртування проводилися в 1988, 1993, 1999, 2006 і 2013, 2020 роки.; при цьому дотримуватися принципів політики згуртування, закладені реформою 1988 року (концентрація, програмування, доповнення та партнерство), залишалися незмінними, але змістовні та територіальні пріоритети, інструменти та механізми реалізації політики згуртування піддавалися коригуванню, а іноді і суттєвого перегляду [12].

Узагальнимо еволюцію політики згуртування ЄС наведена на рис.6.

В історії Європейського Союзу можна виділити три основних етапи розвитку регіональної політики і її поступової еволюції від простої політики перерозподілу в бік політики згуртування, тобто більш цілеспрямованої підтримки регіонального розвитку.

Перший етап (1951-1975) можна охарактеризувати як попередній, або підготовчий, оскільки в цей час була сформульована перша ідея регіональної політики ЄС, сформувалися її основні інститути і механізми.

На другому, проміжному етапі (1975-1988) ці механізми почали працювати в повну силу, сприяючи реалізації більш загальної структурної політики.

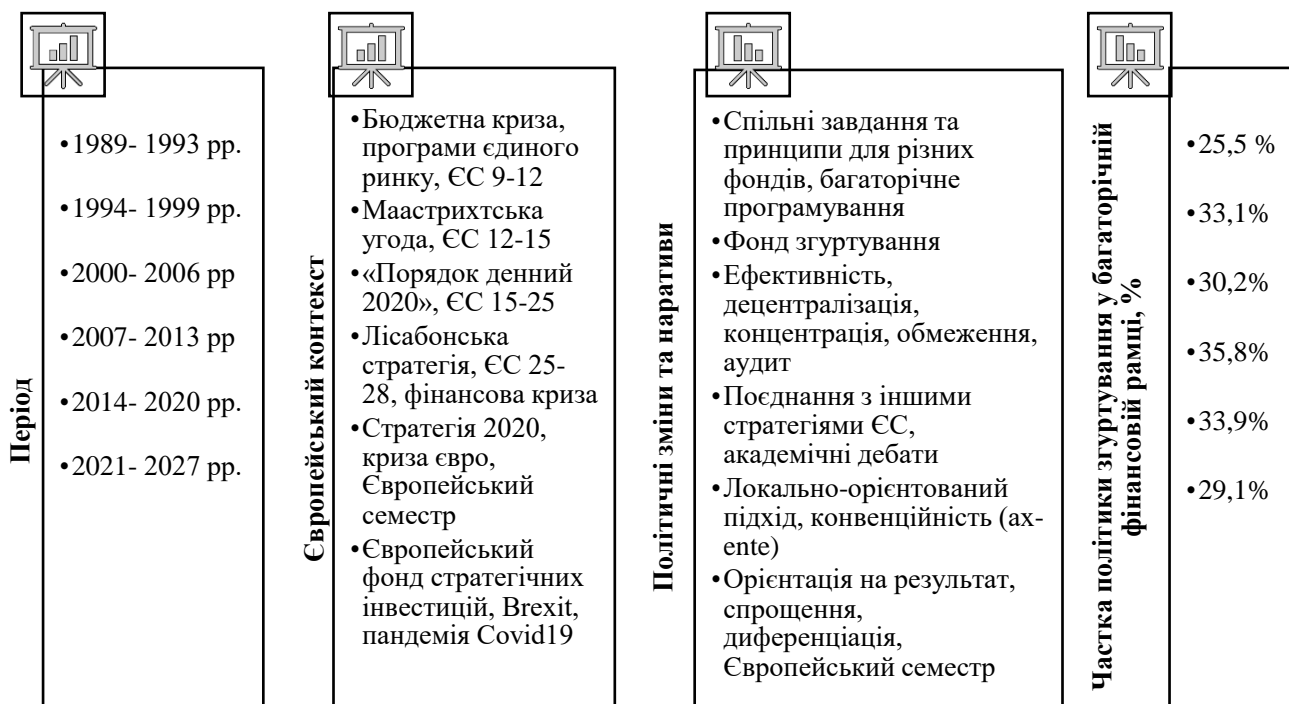

Рисунок 6 – Еволюція політики згуртування ЄС

Джерело: [12;26;37]

Нарешті, на третьому етапі, який почався реформою 1988 року, були сформульовані більш специфічні цілі, пріоритети і принципи, що забезпечили цілеспрямовану підтримку регіонів, особливо нових членів ЄС, для забезпечення згуртування. Це розвиток показує, наскільки важливою була, залишається і, мабуть, залишиться в майбутньому регіональна політика для європейської інтеграції і всього подальшого розвитку Європейського Союзу.

З метою ідентифікації проблемних ареалів на всій території ЄС була сформована спеціальна схема територіальних одиниць «зверху вниз» NUTS .

Сучасна номенклатура для 27 країн ЄС включає в себе:

97 територіальних одиниць рівня NUTS I (чисельність жителів від 800 тис. до 3 млн чол.): Основні соціально-економічні регіони ЄС - великі одиниці адміністративно-територіального поділу держав, таких як регіони Бельгії, Болгарії, Польщі, Швеції, Великобританії, землі Німеччини;

271 територія рівня NUTS II (чисельність жителів від 3 до 7 млн чол.): Основні регіони для реалізації регіональної політики ЄС (також можуть збігатися з регіонами країн ЄС, меншими за чисельністю населення - землі в Австрії, області в Чехії , автономні співтовариства в Іспанії, регіони в Італії і т.д.);

1 303 території рівня NUTS III (чисельність жителів від 150 до 800 тис. чол.): невеликі регіони для специфічних заходів в рамках регіональної політики ЄС (муніципалітети, префектури, райони, округи, провінції тощо в різних країнах ЄС та країнах-кандидатах)

Регіональна політика ЄС спрямована в основному на території рівня NUTS II і III.

Для здійснення регіональної політики ЄС існують такі основних джерела фінансування, які були створені в різний час в процесі розвитку ЄС:

- Фонд європейського регіонального розвитку (European Regional Development Fund, ERDF) зосереджується на ініціативах, пов'язаних з економічним зростанням, зайнятістю і конкурентоспроможністю, включаючи інвестиції в інфраструктуру.

- Фонд зближення (CF) більше зосереджується на транспортній і екологічній інфраструктурі, включаючи поновлювані джерела енергії.

- Фінансування в рамках Європейського соціального фонду (ESF) спрямовується на інвестиції в людський капітал у сфері освіти і професійної підготовки.

- Ініціатива зайнятості молоді (YEI) [26].

Відхилення квоти витрат від національного внеску в бюджет ЄС (operating budgetary balance) в 2015 р. наведено в дод. В. Жодна країна не представлена в контексті ЄС виключно менш розвиненими регіонами. Іноді в парі з менш розвиненими регіонами фінансуються більш розвинені регіони. Найчастіше в парі з менш розвиненими регіонами фінансуються великі міжрегіональні екологічні проекти і транс'європейських мережі. Такі пари сформовані в 14 країнах і тільки в трьох з них (Угорщина, Польща, Словенія) більша або порівнянна частина витрат відноситься до проектів.

Багаторічний фінансовий план на 2014-2020 рр. є п'ятим за рахунком в історії європейської інтеграції. Максимум бюджетних асигнувань (commitment appropriations) в рамках багаторічної фінансової програми (МФП) на 2014-2020 рр. встановлений на рівні 959,9 млрд євро, що на 3,39% менше МФП на 2007-2013 рр. Доходи і видатки бюджету ЄС ілюструють масштаби перерозподілу доходів багатих країн (донорів) на користь відносно бідних членів ЄС (реципієнтів) [12].

Найбільш великими (чистими) донорами бюджету ЄС в абсолютному вираженні є Німеччина і Сполучене Королівство, за ними із значним відривом - Франція, Нідерланди, Італія, Швеція. У відносному вираженні підтримка кожної з цих країн в рамках політики гуртування не перевищує піввідсотка свого валового національного доходу.

Головним бенефіціаром політики згуртування на 2014-2020 рр. залишилася Польща, чия частка бюджетного «пирога» збільшилася майже на 10 млрд євро. Тільки для чотирьох країн, Польщі, Болгарії, Румунії та Словаччини, асигнування в рамках політики гуртування зросли в абсолютному вираженні.

Польща є найбільшим (чистим) «споживачем» європейських ресурсів - майже 9,5 млрд євро. Далі йдуть Чеська Республіка, Греція, Іспанія, Угорщина, Румунія, Словаччина - приблизно від 3 до 5,5 млрд євро. З цих країн-реципієнтів у відносному вираженні більш інших виграли Чеська Республіка, Угорщина, Словаччина - близько чотирьох і більше відсотків; менше інших - Іспанія (0,42%). Для Польщі виграш склав 2,31%.

Розглянемо структуру фінансування політики згуртованості в 2014-2020 роках (рис.7).

Бюджет політики згуртованості за фондами, %

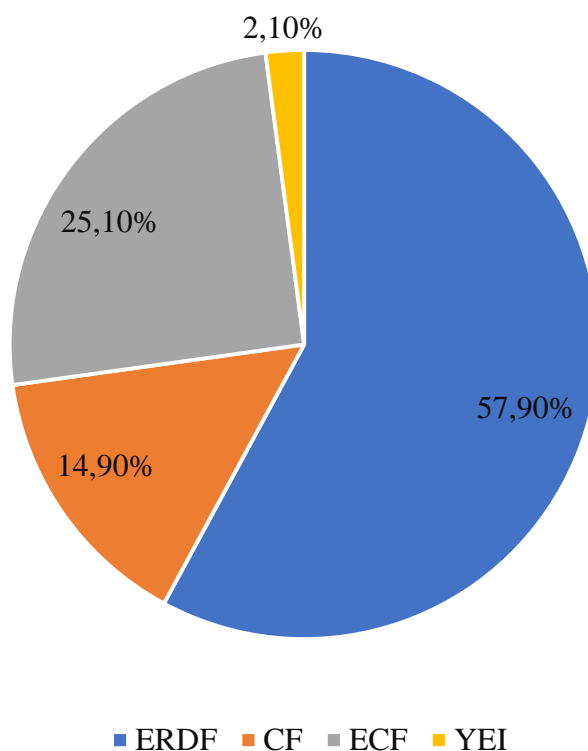

Рисунок 7 – Структура бюджету політики згуртуваності ЄС, %

Джерело: [13]

Всього бюджет на 2014-2020 роки складав 487699 млрд.євро. На діяльність структурних фондів в 2014-2020 рр. було передбачено 325,1 млрд євро (в цінах 2011 року) в порівнянні з 355,8 млрд євро в попередній програмі (2007-2013 рр.) [12]. Настільки істотне скорочення витрат на регіональну політику свідчить про деяку зміну пріоритетів в політиці ЄС.

Розглянемо цільову направленість бюджету політики згуртуваності ЄС в 2014-2020 роках (рис.8).

Отже, найбільші витрати було спрямовано на розвиток мережевих інфраструктур та транспорту, дослідження та інновації, підвищення конкурентоспроможності МСП та сталий розвиток.

Було визначено п'ять цілей для ЄС на 2020 рік:

- зайнятість: 75% молодих людей 20-64 років будуть працевлаштовані;
- дослідження та розробка: 3% ВВП ЄС слід інвестувати в НДДКР;
- зміна клімату та енергетична стійкість: Викиди парникових газів 20% (або навіть 30%, якщо умови належні). 20% енергії з відновлюваних джерел. 20% збільшення енергоефективності;
- освіта: Зниження рівня випускників шкіл до 10%. Принаймні на 20 мільйонів менше людей, які перебувають під загрозою злиднів та соціальної ізоляції або перебувають під загрозою;

– боротьба з бідністю та соціальною ізоляцією: принаймні на 20 мільйонів менше людей, які перебувають під загрозою бідності та соціального відчуження [1, с.13].

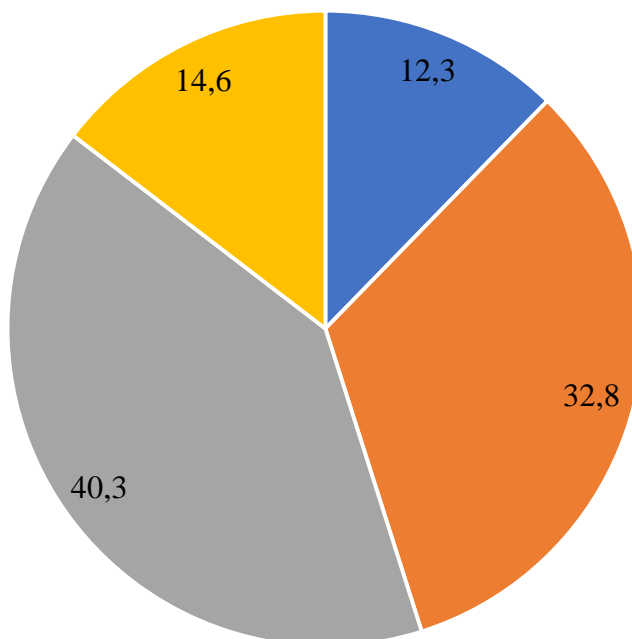

Рисунок 8 – Статті витрат бюджету політики згуртованості ЄС, млрд.євро
Джерело: [13]

В цілому за 2014-2020 рр. на наднаціональну регіональну політику ЄС (економічна, соціальна і територіальна згуртованість) передбачені асигнування, що становлять 33,9% загальних видатків бюджету. Єдина стаття бюджету ЄС з трохи більш високим рівнем витрат – це «Стійке зростання: природні ресурси» (38,8%) [19].

При всіх гострих дискусіях, що передують ухваленню чергового бюджету ЄС, параметри витрат на регіональну політику залишаються в плані стратегії більш-менш постійними. По відношенню до бюджету ЄС обсяг витрат прагне до 35%, по відношенню до величини валового національного доходу ЄС - до 0,3%.

Розглянемо структуру найбільш великих витратних зобов'язання бюджету ЄС в 2020 році (рис.9).

- 1а. Конкурентоспроможність для зростання і зайнятості
- 1б. Економічна, соціальна і територіальна згуртованість
- Стійке зростання: натуральні ресурси
- Інші витрати

Рисунок 9 - Найбільші витратні зобов'язання бюджету ЄС

Джерело: [21]

Витрати бюджету включають дев'ять напрямків, серед яких «Конкурентоспроможність для зростання і зайнятості», «Економічна, соціальна і територіальна згуртованість», а також «Стійке зростання: натуральні ресурси» концентрують понад 85% усієї видаткової частини бюджету. У свою чергу, розділ «Економічна, соціальна і територіальна згуртованість» включає п'ять основних підрозділів, один з яких («Інвестиції для росту і створення робочих місць») поглинає переважну частину його ресурсів.

Документ, який описує пропозиції по деталях «політики згуртування» на 2021- 2027 рр., містить більше ста сторінок [21].

Як і раніше, показники ВВП на душу населення будуть ключовими для прийняття рішень про розподіл коштів на потреби «політики згуртування», але одночасно будуть враховуватися такі показники як безробіття (особливо молодіжна), зміни клімату і приплив / інтеграція мігрантів, а також потреби віддалених і малонаселених територій. В цілому на «економічне, соціальне і територіальне згуртування» планується витратити близько 29% загального бюджету ЄС. Абсолютні асигнування повинні постійно зростати, починаючи з 48,4 млрд євро в 2021 р склавши в цілому за 2021-2027 рр. 373 млрд євро (в цілому на групу цілей «Сполучені і цінності» планується виділити 442,4 млрд євро). Таким чином, в майбутній багаторічний період регіональна політика ЄС за масштабами асигнувань перевершить загальний сільськогосподарський політику. Основна частина фінансування в рамках регіональної політики буде

проходити через ЕФРР (226,3 млрд євро за 7 років). По суті, як і в попередні періоди, межі і принципи регіональної політики ЄС (особливо в частині діяльності ЄСФ) залишаються нечіткими, що само по собі, однак, не є недоліком. Інша справа, що стоїть питання про координацію різних напрямків політики Євросоюзу з урахуванням наслідків їх заходів для регіонального рівня. Очевидно, що підтримуване ЄС в рамках «Європейських стратегічних інвестицій» розвиток транспортної, енергетичної та цифрової інфраструктури може робити не менший вплив на розвиток ряду регіонів, ніж заходи «політики згуртування».

Одночасно ЄС випустив ряд наочних матеріалів, що пояснюють основні параметри регіональної політики. Починаючи з 1980-х рр. ключовим параметром регіональної політики Євросоюзу є ВВП над душу населення регіонів NUTS-2. При переході до періоду 2014-2020 рр. вперше регіони були розділені не на дві, а на три групи - як зазвичай, найбільш проблемні (з ВВП на душу населення менше 75% від середнього по ЄС при розрахунку за ПКС), найбільш благополучні (ВВП на душу населення більше 90%) і проміжну групу (від 75 до 90%). Остання замінила собою різношерстий масив регіонів в «перехідному» стані (включаючи, наприклад, території, що поліпшили показники щодо середніх по Євросоюзу за рахунок статистичного ефекту, викликаного вступом в ЄС ряду відсталих країн Центральної та Східної Європи (ЦСЄ). На період 2021-2027 рр. розподіл на три групи зберігається, але найбільш благополучними будуть вважатися регіони з ВВП на душу населення більше 100% від середнього по ЄС протягом 2014-2016 рр., що може здатися більш логічним [26].

Рада ЄС ухвалила новий фінансовий інструмент - Європейський фонд світу на 5 мільярдів євро, який в період 2021-2027 років буде використовуватися для фінансування заходів в рамках Спільної політики ЄС у сфері закордонних справ і безпеки (CFSP).

Також, в програмі розвитку ЄС зазначена нова амбіційна кліматична ціль на 2030 рік, яка допоможе зосередити увагу на економічному відновленні ЄС від пандемії і вимагатиме значних зелених інвестицій для забезпечення стійкого відновлення. Щоб досягти кліматичної нейтральності до 2050 року, потрібні значні державні інвестиції та посилення зусиль для спрямування приватного капіталу на кліматичні та екологічні дії. Переорієнтація приватного капіталу на більш стійкі інвестиції вимагає всебічного перегляду того, як працює наша фінансова система. Це необхідно, якщо ЄС хоче розвивати більш стійке економічне зростання, забезпечувати стабільність фінансової системи та сприяти більшій прозорості та довготерміновості в економіці. Це мислення також є основою проекту ЄС щодо союзу ринків капіталу.

Пандемія коронавірусу спричинила безпрецедентний шок для світової економіки та країн ЄС, що має дуже серйозні економічні та соціальні наслідки. Згідно з осіннім прогнозом Комісії, економіка ЄС скорочувалася на 7,4% у 2020 році, перш ніж відновити зростання на 4,1% у 2021 році та 3% у 2022 році. Хоча пандемія вразила економіки всіх держав-членів, масштаби впливу та сила відновлення будуть суттєво відрізнятися в різних регіонах.

Виклики, створені пандемією в 2020 році, ще раз підкреслюють важливість координації економічної політики в ЄС. У 2020 році Комісія також розпочала інтеграцію Цілей ООН зі сталого розвитку в Європейський семестр як частину своєї стратегії зосередитись на конкурентоспроможності та побудові економіки, яка працює на людей та планету, відповідно до Європейської зеленої угоди. Економічне відновлення від пандемії коронавірусу повинно бути справедливим та всеохоплюючим, і в той же час повинно підготувати громадян до двійкових зелених та цифрових переходів. ЄС надасть пріоритет соціальному виміру економіки, зокрема, підтримуючи держави-члени у повному виконанні Європейського стовпа соціальних прав.

Планується, що довгостроковий бюджет ЄС і надалі відіграватиме ключову роль у підтримці відновлення та забезпеченні того, щоб традиційні бенефіціари коштів ЄС отримували достатньо коштів для продовження своєї роботи у дуже складні для всіх часи. Розглянемо план фінансової бази на 2021–2027 роки за обсягами асигнувань на одну рубрику (табл.5).

Таблиця 5 - План фінансової бази на 2021–2027 роки за обсягами асигнувань на одну рубрику

Стаття витрат	Багаторічна фінансова база	ЄС наступного покоління	Всього
1. Єдиний ринок, інновації та цифри	132.8	10.6	143.4
2. Згуртованість, стійкість та цінності	377.8	721.9	1 099.7
3. Природні ресурси та довкілля	356.4	17.5	373.9
4. Міграція та управління кордонами	22.7		22.7
5. Безпека та оборона	13.2		13.2
6. Сусідство та світ	98.4		98.4
7. Європейське державне управління	73,1		73.1
ВСЬОГО	1 074.3	750.0	1 824.3

Джерело: [21]

Новий бюджет відрізняється незначним відходом від політики фінансової підтримки найбільш розвиненими членами ЄС бідних країн Центральної та Східної Європи. При цьому основна увага приділяється питанням природних ресурсів і боротьбі з безробіттям. Однак фінансування за статтею «Економічне, соціальне та територіальне гуртування» все ж займає значну частку в майбутніх витратах ЄС. Якщо в 1984 р подібні витрати становили 70% сумарного обсягу бюджетних коштів організації, в 2007- 2013 роки. - 42%, то в 2014-2020 рр. - 39% [5].

Очевидно, що проблеми в світовій економіці і політичні події останніх років (обурення платників податків країн Західної Європи, вихід Великобританії з Євросоюзу, прихід до влади в США послідовного євроскептика Д. Трампа і ін .) не можуть не відбитися на розподілі коштів ЄС в осяжній перспективі. Найменш розвиненим державам ЄС слід бути готовими до можливого скорочення фінансування і розширювати спектр способів поповнення бюджету.

Кілька скоректувався спосіб поділу регіонів ЄС за рівнем соціально-економічного розвитку. ВВП на душу населення залишається як і раніше основним критерієм надання допомоги, проте порогові величини, за якими регіон відносять до тих чи інших груп, тепер інші. Регіони поділяються на «менш розвинені (з рівнем валового регіонального продукту на душу населення менше 75% від середнього по ЄС-28), перехідні (з аналогічним показником в діапазоні від 75 до 90%) і більш розвинені (з рівнем душевого доходу вище 90% від середнього по ЄС-28)» [9].

За геополітичною ознакою Єврокомісія виділяє чотири макрорегіони, які утворюють країни - члени ЄС (деякі з них відносяться до кількох регіонах) і сусідні з ними держави: регіон Балтійського моря, Дунайський регіон (Німеччина, Австрія, Угорщина, Чехія, Словаччина, Словенія, Болгарія, Румунія, Хорватія, Сербія, Боснія і Герцеговина, Чорногорія, Україна і Молдова), Адріатичний регіон (Хорватія, Греція, Італія, Словенія, Албанія, Боснія і Герцеговина, Чорногорія, Сербія) і Альпійський регіон (Австрія, Франція, Німеччина, Італія, Ліхтенштейн, Словенія та Швейцарія) [14].

Отже, політика Євросоюзу щодо регіонів базується на принципах згуртування всіх членів об'єднання і вирівнювання їх можливостей. ЄС реалізує комплексні, індивідуальні для кожного регіону програми підтримки, на фінансування яких в останні роки йде більше 40% бюджету організації. Однак програми ЄС спрямовані переважно на поглиблення внутрішніх взаємозв'язків між країнами-членами, ніж на залучення інших держав.

Порівняє рівень розвитку регіонів ЄС. На даний час нерівномірність розвитку країн ЄС все ще залишається чіткою і помітною (дод. Д).

З дод.Д бачимо, що в країнах ЄС спостерігається поліцентрична схема розвитку за якою столиця та столичні регіони мають особливо високі показники.

Столичні регіони, як правило, є найбільш конкурентоспроможними у своїй країні, за окрім таких країн як Нідерланди, Італія та Німеччина. У Нідерландах Утрехт залишається найкращим регіоном, за яким слідує Амстердам. В Італії Ломбардія історично є високопродуктивним регіоном, продовжує залишатися найкращим італійським регіоном, тоді як у Німеччині найкращим регіоном все ще залишається Обербаєрн (Мюнхенський регіон), а багато інших німецьких регіонів перевершують Берлін. В Італії, Іспанії та Бельгії регіональний рівень конкурентоспроможності охоплює широкий діапазон, але майже рівномірно розподілений по всіх регіонах кожної країни, як показано висотою позначок в дод.Д. Інші країни також демонструють дуже високу диференціацію розвитку, хоча це пояснюється значно вищими показниками діяльності столичного регіону щодо інших регіонів країни. Наприклад, у Франції, Португалії та більшості східних та північних країн, де регіони набагато менш конкурентоспроможні відносно столиці. Ключовим питанням, яке має важливе значення для політики, є те, чи розрив між столичним регіоном та рештою країни збільшився чи зменшився за останні 10 або близько того років.

Порівняння динаміки RCI є складним, оскільки кожне видання Індексу включає незначні зміни. Причин тому багато: нові показники можуть стати доступними на регіональному рівні, тоді як інші вже недоступні, а перегляд меж NUTS-2 може призвести до розривів у серії. Тож, незначні зміни в балах не слід вважати інформативними, оскільки вони можуть бути зумовлені незначними відмінностями між виданнями RCI. Подібним чином, зміни рейтингу регіону в динаміці не інформативні, оскільки може бути, що зміна рейтингу зумовлена невеликою незначною різницею в балах або зміною загальної кількості регіонів NUTS-2 після перегляду адміністративних кордонів.

Так як Європа є однією з найбільш урбанізованих територій в світі, Європейський Союз розглядає урбаністичні агломерації як головний чинник економічного зростання. До переліку таких факторів включають також і поліцентричний розвиток. Середні міста відіграють роль сполучної ланки між великими і малими містами, стримують зменшення абсолютної чисельності сільського населення. Місцевий розвиток тут відіграє провідну роль в стимулюванні економічного зростання нерозвинених регіонів. Підвищується роль зайнятості населення з метою зменшення його бідності. Регіональний розвиток Європейського Союзу викликало необхідність створення інститутів різного рівня. В системі вертикального управління європейське, національні та місцеві уряди стимулюються за допомогою розробки планів і програм, шляхом обміну інформацією для руху в обраному напрямку і забезпечення вигод на місцях. При горизонтальному управлінні компанії, громадські організації та соціальні групи беруть участь в процесі управління, впливаючи на вибір або формування стратегії розвитку власних секторів і сфер.

В даний час процес регіоналізації розглядається як невід'ємна частина інтеграції до Європейського Союзу. Формування ефективного та прозорого механізму фінансової підтримки регіонального розвитку вимагає врахування особливостей розвитку кожного регіону.

Модернізація регіональної політики України в контексті співпраці з ЄС повинна відбуватися на основі підходу, який передбачає врахування ендогенних регіональних та місцевих факторів розвитку територій шляхом забезпечення ефективного самоврядування та територіальну організацію. Нова парадигма регіональної політики, яка була концептуально, юридично затверджена в 2014–2016 рр., передбачає перехід від надмірно централізованої моделі та галузевого підходу, який досі домінував, до збалансованої багаторівневої системи управління регіональним розвитком.

З 2015 року Україна створила чотири потужні фінансові інструменти для консолідації державного простору:

- 1) вирівнювання доходів;
- 2) фінансування повторного регіонального розвитку на основі його формули;
- 3) субвенція на розробку інфраструктури об'єднаних територіальних громад;

4) збільшення кількості місцевих бюджетів, які перейшли у прями відносини з державним бюджетом [36].

Порівняємо регіональну політику ЄС та України (рис.10).

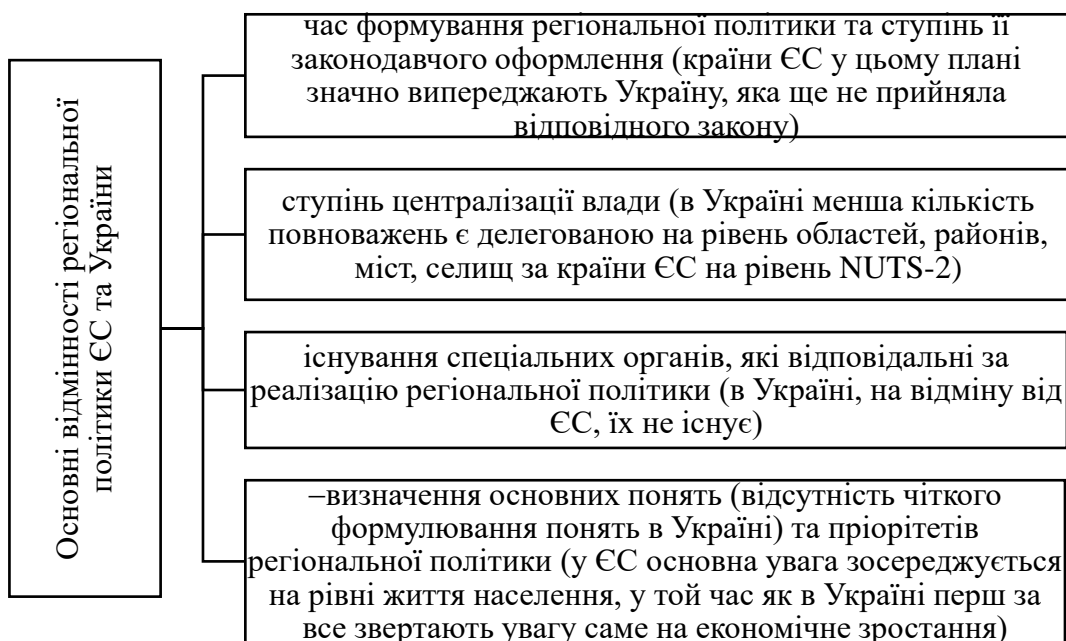

Рисунок 10 - Основні відмінності регіональної політики ЄС та України
Джерело: [20]

Слід зазначити, що державна стратегія регіонального розвитку в Україні є вагомим кроком вперед в порівнянні з попередніми документами, але і вона вимагає ряду суттєвих доповнень. За умови існуючих стратегій регіонального розвитку України та Європейського Союзу актуальними в управлінні регіональним розвитком стають такі аспекти, як: засади сталого розвитку; засади циркулярної економіки; типологізація регіонів та інвестиційна регіональну політику. Застосування такого підходу відповідає сучасним умовам розвитку регіонів, а саме – наявності диспропорцій, невизначеності, децентралізації тощо.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Проведений аналіз теоретико-методичних засад реалізації регіональної політики дозволяє зробити наступні висновки:

Визначено, що регіональний розвиток є процесом, який вимагає дієвих і ефективних інститутів, а також тісної співпраці між урядами, бізнес-організаціями та соціальними групами на кожному рівні. Регіональна політика ЄС базується на ідеології згуртування країн-членів в досягненні загальних наднаціональних пріоритетів розвитку регіону на основі досягнення запланованих показників зростання ВВП, рівня зайнятості, мобільності робочої сили, використання новітніх технологій, що в сукупності направлено на посилення конкурентоспроможності даного інтеграційного об'єднання в глобалізованому світі.

Установлено, що методологічними засадами здійснення регіональної політики є:

1. Надійна законодавча основа, доповнена докладними робочими директивами; послідовність і прозорість.

2. Довгостроковий характер. Доцільніше надавати допомогу регіонам, де здійснюються структурні зміни, ніж субсидювати постраждалі галузі економіки або виробництва; надавати підтримку інвестиціям, ніж тривалого субсидування.

3. Ринкова орієнтація регіональної політики. Ініціативи регіональної політики спрямовані, як правило, на вдосконалення структури ринкових відносин і не входять в протиріччя з ними.

4. Просторова спрямованість. Чіткість і обгрунтованість критеріїв при виборі проблемних регіонів.

5. Скоординований політичний підхід. Участь у вирішенні регіональних завдань національних міністерств і відомств, організацій регіонального рівня, приватного сектора економіки, а також структур Європейської Комісії.

Розглянуто методичні інструменти, які використовуються для реалізації регіональної політики, мають різне значення для різних країн, і їх відносна важливість змінюється в часі. Розрізняють п'ять класів таких інструментів:

– засоби стримування розміщення нових підприємств в перенаселених районах;

– просторовий розподіл економічної діяльності держави;

– фінансове стимулювання компаній;

– створення інфраструктури;

– «м'які» заходи стимулювання розвитку.

Визначено, що значення прямої економічної діяльності держави як інструменту регіональної політики знижується в зв'язку з скороченням громадського сектора в економіці. Решта три інструменти - фінансове стимулювання, надання інфраструктури і «м'які» заходи стимулювання - використовуються в більшості країн ЄС. Фінансове стимулювання полягає в тому, щоб зацікавити фірми у інвестуванні в проблемних регіонах. Важелями є

дотації, кредити, фінансові пільги, субсидії в зв'язку зі створенням робочих місць тощо.

Одночасно існує більш широка підтримка розвитку бізнес-середовища в проблемних регіонах, адресована не конкретним фірмам, а скоріше всім фірмам даного регіону, що має на меті поліпшити умови ведення бізнесу. Такі заходи можуть полягати в створенні фізичної інфраструктури в комбінації з «м'якшими» елементами інфраструктури: інформаційні мережі, консалтинг, освіта, наукові дослідження, технічні розробки.

Було виявлено, що сучасна модель інтегрованого регіонального розвитку Європейського Союзу, то вона ґрунтується на трьох основних напрямках:

1. Сприяння економічному зближенню, в рамках якого надається допомога менш розвиненим регіонам, за рахунок чого вдається зменшити відставання від більш розвинених регіонів.

2. Підвищення регіональної конкурентоспроможності і зайнятості.

3. Сприяння співпраці між регіонами і країнами з метою зменшення значення національних кордонів. Ці заходи дозволяють залишатися Європейського Союзу центром зосередження значного багатства та економічного потенціалу

Розглянуто зміст регіональної політики в ЄС (при всіх її особливості в різних країнах), який складається з двох взаємопов'язаних стадій:

- ідентифікація ареалів, які по ряду параметрів позбавлені переваг;
- прийняття особливих заходів по компенсації виявленого просторового неблагополуччя.

Установлено, що на європейському рівні регіональна політика сфокусована головним чином на неблагополучних в європейському контексті ареалах (що часом поширюється на цілі країни) і проводиться лише з 1988 р До цього регіональна політика ЄС полягала в основному в частковій компенсації країнам - членам ЄС коштів, витрачених ними на розвиток ними ж обраних ареалів. З 1988 р регіональна політика ЄС стала використовувати конкретні інструменти і спеціальну систему виділення проблемних територій відповідно до прийнятої в ЄС типологією.

З метою ідентифікації проблемних ареалів на всій території ЄС була сформована спеціальна схема територіальних одиниць «зверху вниз» NUTS. Регіональна класифікація будувалася в принципі для забезпечення порівнянності всіх країн - членів ЄС. Її особливістю є те, що вона заснована, скоріше, на інституціональному поділі (тобто адміністративно-територіальних одиницях), ніж функціональні відмінності. За даними Євростату, станом на 2013 р в 28 країнах Європейського союзу було 126 регіонів NUTS 1-го рівня, 304 - 2-го і 1 370 - 3-го рівня.

Визначено, що конкретні критерії для визначення проблемних ареалів і рівні регіональної класифікації залежать від того, яка саме завдання регіональної політики вирішується. Наприклад, в кінці 1990-х - початку 2000 рр. до пріоритетних напрямів регіональної політики в ЄС ставилися, зокрема:

- сприяння розвитку і реструктуризації відсталих регіонів (завдання 1);

– підтримка ареалів, які зіштовхнулися зі структурними труднощами в промисловості, в тому числі в зв'язку з її конверсією (завдання 2).

У контексті завдання 1 найбільш прийнятним або, принаймні, кращим з наявних значень є розрахунок ВВП. Регіони, де ВВП на душу населення, вимірюються на базі паритетів купівельної спроможності, за останні три роки становить менше 75% від середньої величини по спільноті, входять в список проблемних.

Регіональна політика більше не розглядається як механізм допомоги регіонам у досягненні середніх показників по ЄС (хоча цей аспект не втратив свого значення). Конкуренція все більше відбувається між регіонами світового ринку, а успішні регіональні економіки стають реальними гравцями в глобальних виробничих мережах. «Регіональна політика ЄС тепер є політикою, яка визначає і орієнтується на можливості для майбутнього, мобілізуючи недостатньо використаний потенціал, а не виплачуючи компенсацію за проблеми минулого».

Установлено, що європейська інтеграція протягом майже всієї своєї історії була асиметрична, тобто явно виділялося більше розвинене «ядро» об'єднання і відстала «периферія». У шістьох країнах-засновниць Європейського товариства вугілля і сталі (ЄОВС) Італія виглядала найбільш слабким учасником, так як її ВВП на душу населення (ВВП на д.н.) на 30% поступався середньому значенню по блоку. У 1970-1980-х роках сформувалася група тих, що наздоганяють країн першої хвилі: Ірландія, Греція, Іспанія і Португалія. Друга хвиля оформилася на початку XXI століття і включала в себе 12 країн, що приєдналися до ЄС в 2004-2007 рр. Однак з самого початку євроінтеграції був узятий курс на згладжування існуючих і виникаючих дисбалансів.

Реалізація принципів інтеграції, закладених в базових договорах ЄЕС / ЄС, здійснюється через так звану політику згуртування ЄС (EU Cohesion policy). Дана політика, з одного боку, сприяє регіональному розвитку об'єднання, з іншого - допомагає компенсувати втрати, які країни і регіони можуть нести в процесі інтеграції. Важливою частиною цієї політики є накопичення і перерозподіл фінансових ресурсів в спеціальних наддержавних фондах. Ця практика почала формуватися разом зі створенням Європейського товариства вугілля і сталі і має тривалу історію.

На попередньому етапі (1951-1988 рр.) закладалися основи майбутньої політики згуртування. По-перше, були створені три найважливіших фонду: Європейський соціальний фонд, Європейський сільськогосподарський консультаційний і гарантійний фонд і Європейський фонд регіонального розвитку. По-друге, встановлено принцип співфінансування (additionality), згідно з яким фінансування схвалених проектів з фондів потрібно доповнювати державним асигнуванням в країні-одержувачі. По-третє, відповідальність за роботу фондів покладалася на Європейську комісію, а кошти надходили з бюджету ЄС. Обсяг фондів затверджувався постановами Європейської ради. Однак найважливішим недоліком політики вирівнювання в цей період була фактична «націоналізація» створених фондів. Країни отримували гроші з фондів по системі квот.

Надалі країни розпоряджалися коштами на свій розсуд. Причому вибір проектів для фінансування не завжди пояснювався економічною доцільністю, а часом - політичним розрахунком. У 1980-х роках в ЄС відбулися серйозні зміни: об'єднання розширилося на південь, прийнявши до свого складу такі відстаючі країни, як Греція, Іспанія і Португалія, а також взяло курс на побудову спільного ринку. Таким чином, з одного боку, ступінь нерівності в ЄС все збільшувалася, з іншого боку, ці диспропорції все більше ускладнювали успішний перехід на більш високі щаблі інтеграції. В результаті в 1988 році була проведена реформа, що дала початок власне політиці згуртування ЄС. Реформу 1988 р характеризував ряд новацій:

1. Введення в обіг багаторічних фінансових планів.

2. Переведення політики з національного на регіональний рівень. Тепер кошти призначалися не країнам, а конкретним регіонам в їх складі. Переклад політики на регіональний рівень обумовлений двома чинниками. З одного боку, проблеми економічного відставання в ЄС часто концентрувалися в окремих регіонах і детермінованих не так особливостями національної економіки або законодавства, скільки географічним положенням і (або) структурою господарства конкретного регіону. З іншого боку, регіональний підхід у розподілі дозволив досягти концентрації коштів саме в найбільш нужденних районах, тобто допомога стала більш адресною.

3. Скасування принципу квотування обсягів допомоги країнам-членам і права вибору проектів для фінансування національними урядами. Замість цього вводилися загальноєвропейські цілі фінансування, причому кожна мета мала єдині для ЄЕС чіткі кількісні критерії, яким регіон повинен відповідати для отримання підтримки.

У 1988 р було намічено п'ять цілей. Ціль 1 передбачала сприяння розвитку і економічної перебудови регіонів, чий розвиток запізнюється »(для регіонів, де ВВП на д.н. становив менше 75% від середнього значення по ЄС). Ціль 2 підтримувала трансформації в регіонах, прикордонних регіонах або частинах регіонів, серйозно постраждалих від промислового спаду. Такі регіони повинні відповідати трьом нижчеперелічених критеріям: середня безробіття за останні 3 роки вище середнього значення по ЄС; частка зайнятих у промисловості в загальній зайнятості населення регіону дорівнює або перевищувала середнє значення по ЄС в будь-якому обраному звітному році починаючи з 1975 р.; значний спад зайнятості в промисловості в порівнянні з обраним звітним роком. За ціллю 3 (боротьба з довгостроковою безробіттям), цілі 4 (полегшення працевлаштування молоді) і цілі 5а (прискорення сільськогосподарської перебудови) всі країни-члени ЄС могли отримати підтримку незалежно від рівня свого розвитку. При розподілі коштів по цілі 5b (сприяння розвитку сільських територій) враховувалися рівень розвитку економіки і сільського господарства регіону, рівень зайнятості в сільському господарстві, ступінь «периферійності» регіону, рівень чутливості до змін в сільському господарстві. У 1994 р після приєднання Швеції, Фінляндії і Данії була додана мета 6 для сприяння розвитку та структурній перебудові регіонів з вкрай низькою щільністю населення (не більше 8 чол. / км²).

У 1999 р число цілей скоротили до трьох. Ціль 1 зберегла зміст і кваліфікаційний критерій і стала включати в себе мету 6, введenu п'ятьма роками раніше. Ціль 2, об'єднана з метою 5b, передбачала підтримку економічної і соціальної конверсії в чотирьох групах регіонів: регіони, які відчувають соціально-економічні трансформації; сільські регіони, які відчувають спад; проблемні густонаселені міські території та депресивні риболовецькі райони. Для кожної групи був розроблений набір вимог, що включали рівень безробіття, структурні характеристики регіону та ін. Ціль 3 представляла собою розширений варіант цілей 3 і 4 зразка 1988 року, так як торкалася проблеми не тільки зайнятості, а й освіти. За цим напрямком асигнування отримували регіони, що не відповідають критеріям мети 1.

У 2006 р ціль 1 трансформувалася в ціль «Конвергенція», але кваліфікаційні критерії в цілому залишилися колишніми. Додатково вводилася перехідна підтримка для регіонів, чий ВВП перевищував на 75% середнє значення по ЄС-25, але складав менше 75% від середнього значення по ЄС-15. Таким чином в умовах зниження середньоевропейського ВВП внаслідок приєднання менш розвинених країн Центральної та Східної Європи забезпечувалося фінансування наздоганяючих країн першої хвилі. Країни з ВВП менше 90% від середнього значення по об'єднанню могли також отримати кошти на прискорення конвергенції з Фонду згуртування. Регіони, які не задовольняли вищеписаним вимогам, отримували фінансові ресурси по цілі «Регіональна конкурентоспроможність і зайнятість». На період 2007-2013 рр. вперше вводилася мета «Європейська територіальна кооперація». В даному випадку закладався географічний принцип розподілу коштів. Бенефіціарами могли стати всі регіони NUTS III на внутрішніх і на деяких зовнішніх кордонах ЄС, усі регіони NUTS III уздовж морських кордонів ЄС, відстань між якими за загальним правилом становить максимум 150 км.

Визначено, що особливостями розвитку політики згуртування ЄС є:

1. Сформовано основні принципи роботи структурних та інших фондів ЄС: 1 програмування (programming) як стратегічне планування на основі багаторічних планів; 1 концентрація (concentration), маєтьс на увазі кінцеве число об'єктів інвестування в найменш розвинених регіонах; 1 співфінансування (additionality), коли фінансування з ЄС доповнюється національним фінансуванням; 1 партнерство (partnership) в форматі спільного планування та реалізації програм за участю регіональних, національних та наднаціональних органів влади.

2. Адміністрування політики згуртування спрощується. Досягнувши максимуму в шість цілей фінансування в 1994-1999 рр., з 2000 р Європейська комісія встановлювала тільки три мети, а на період 2014-2020 рр. планується затвердження двох цілей. Паралельно число фондів, що реалізують політику вирівнювання рівнів економічного розвитку, скорочено до трьох: два Структурних фонду (Європейський соціальний фонд і Європейський фонд регіонального розвитку) та Фонд згуртування.

3. Зростає частка витрат на політику згуртування в бюджеті ЄС. У 1960-х роках наднаціональні фонди ЄС акумулювали близько 2-6%

загальноєвропейського бюджету ЄС (за винятком 1961 і 1967 р.-. - 11,1 і 10,8% відповідно). З 2007 р на цю статтю витрат припадало на менш 1/3 бюджету. На 2014-2020 рр. витрати на політику згуртування склали 33,9% бюджету Євросоюзу. Слід зазначити, що серед усіх фондів найбільша частина коштів припадає на Європейський фонд регіонального розвитку. Його частка скоротилася з 46,7% в 1988-1993 рр. до 40,2% в 2000-2006 рр., однак на період 2007-2013 рр. склала 57,9%. Частка Європейського соціального фонду поступово знизилася за аналізований період з 28,5% до 21,9%, в той час як різко збільшився обсяг Фонду згуртування (20,2% в 2007-2013 рр. проти 8,1% в 1994-1999 рр.). На Європейський сільськогосподарський гарантійний і консультаційний фонд і фінансовий інструмент для управління рибальством в сумі довелося 14,9 і 9,1% бюджету відповідно в 1994-1999 рр. і 2000- 2006 рр. Причому Фінансовий інструмент для управління рибальством склав лише близько 1,5% бюджету політики гуртування.

4. Основною метою фінансування протягом останніх 30 років є мета 1 - «Конвергенція», на яку припадає близько 70-80% всіх відрахувань. Слід зазначити, що, фінансуючи мета 1, Європейська комісія домоглася високої концентрації ресурсів. В цілому в 1988-2013 рр. інвестиції направлялися в найменш розвинені регіони об'єднання, де проживає 20-30% населення ЄС.

5. Протягом 1988-2006 рр. найбільшим одержувачем коштів фондів була Іспанія. Після розширення ЄС в 2004-2007 рр. перше місце перейшло до Польщі (кошти фондів виділені для всіх 16 воєводств країни). Проте за підсумками 2007-2013 рр. Іспанія зберегла другу позицію за величиною фінансування. З 19 регіонів країни в регіони Галісія, Кастилія Ла-Манча, Естремадура і Андалусія спрямовуються кошти за метою «Конвергенція», ще чотири регіони отримують перехідну підтримку. Крім того, три іспанських регіону (Кастилія і Леон, Комуна Валенсія і Канарські острова) фінансуються за метою «Регіональна конкурентоспроможність і зайнятість». Традиційно великі суми отримують такі наздоганяючі країни, як Греція (всі 13 регіонів країни з урахуванням перехідного фінансування) і Португалія (6 з 7 регіонів країни). Також великими бенефіціарами є Італія (південні регіони Кампанія, Апулія, Калабрія, о. Сицилія, Базіліката і о. Сардинія), Німеччина (частини так званих східних земель), Франція (чотири заморських департаменту) і Великобританія (Корнуолл і о. Сіллі, Мерсісайд, Південний Йоркшир, Північне нагір'я і Гебридські, Шотландські, Оркнейські і інші острови, Західний Уельс і Долини. З нових країн-членів слід виділити Чехію (4-е місце) і Угорщину (6-е місце), де фінансування отримують усі регіони, крім столиць. Скрамні асигнування менше 1% бюджету Структурних фондів та Фонду згуртування припадають на Австрію, Бельгію, Данію, Ірландію, Кіпр, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Фінляндію, Швецію і Естонію.

6. Змінюється роль країн-членів і наднаціональних органів ЄС в прийнятті рішень щодо витрачання коштів фондів. У 1988 р Європейська комісія отримала право визначати список регіонів для фінансування, країни-члени цього права позбавлені. Проте подальші реформи дали привід для дискусії про поступове повернення управлінських повноважень до країнам-

членам. Країни-члени могли впливати на підсумковий список регіонів, використовуючи обмовку про включення регіонів з близькими до кваліфікаційним критеріям характеристиками по «спеціальним причин» або по так званім «додатковим» критеріям. Крім того, ряд регіонів вдалося відразу включити (часом за наполяганням країн-членів) для фінансування по різних цілям в текст постанов. Проте розширення фінансування з перерахованих вище пунктах було несуттєвим.

7. Зміст цілей фінансування змінювалося в залежності від поточної ситуації в об'єднанні і в світі. Як європейська інтеграція проходила шлях від післявоєнного відновлення індустриальних країн до побудови «зеленої» економіки, заснованої на знаннях, так і акценти у витрачання коштів фондів зміщувалися від структурної перебудови в сільському господарстві і промисловості до розвитку інновацій, нових джерел енергії та ін. Цілі фінансування також узгоджувалися з загальноєвропейськими стратегіями розвитку (наприклад, Agenda 2000, Lisbon Strategy, Europe 2020). Особливий вплив на політику згуртування надав світова економічна криза 2008 р торкнулася як ядро, так і периферію об'єднання, що може призвести до поширення фінансування з наднаціональних фондів також на більш розвинені регіони з ВВП вище 90% від середнього значення по ЄС.

8. Ефективність політики згуртування є предметом окремої дискусії. Результати досліджень по цій темі суперечливі і багато в чому залежать від методу аналізу і статистичної вибірки, тим більше що розглядаються інвестиції носять середньо- і довгостроковий характер, тому для оцінки їх післядії потрібен час. Для аналізу впливу структурних та інших фондів ЄС використовуються моделі *ex ante*, *ex post* і метод *case study*. Результати перших двох методів залежать від змінних, які закладаються в модель. На наш погляд, краще аналіз конкретних випадків проектів / регіонів / країн.

9. Було виявлено, що на даний час нерівномірність розвитку країн ЄС все ще залишається чіткою і помітною. Столичні регіони, як правило, є найбільш конкурентоспроможними у своїй країні, за окрім таких країн як Нідерланди, Італія та Німеччина. В Італії, Іспанії та Бельгії регіональний рівень конкурентоспроможності охоплює широкий діапазон, але майже рівномірно розподілений по всіх регіонах кожної країни. У Франції, Португалії та більшості східних та північних країн, спостерігається висока диференціація конкурентоспроможності регіонів.

Таким чином, за свою тривалу історію політика згуртування ЄС зазнала значних змін. Розрізнені національні проекти розвитку країн-членів, що фінансуються з бюджету ЄС, трансформувалися в багаторічні загальні плани з домінуючою роллю наддержавних органів управління. Перехід політики на регіональний рівень розподілу дозволив підвищити концентрацію коштів саме в найменш розвинених районах. Модифікація цілей фінансування дозволила політиці згуртування відповідати викликам розширення і поглиблення євроінтеграції, а також посилення глобального конкурентного тиску на Європейський союз.

Обґрунтовано, що пріоритетами розвитку регіональної політики України повинні стати: формування та реалізація удосконаленої регіональної політики; створення сучасних інституційних механізмів регіонального розвитку; розширення і, одночасно, захист внутрішнього ринку в рамках європейського простору, посилення інноваційних економічних процесів, вдосконалення механізму перерозподілу фінансових потоків для допомоги менш розвиненим регіонам.

Державна стратегія регіонального розвитку в Україні є вагомим кроком вперед в порівнянні з попередніми документами, але і вона вимагає ряду суттєвих доповнень. За умови існуючих стратегій регіонального розвитку України та Європейського Союзу актуальними в управлінні регіональним розвитком стають такі аспекти, як: засади сталого розвитку; засади циркулярної економіки; типологізація регіонів та інвестиційна регіональна політика. Застосування такого підходу відповідає сучасним умовам розвитку регіонів, а саме – наявності диспропорцій, невизначеності, децентралізації тощо.

Об'єднані територіальні громади (ОТГ), утворені із сільської ради, недостатньо інтегровані один з одним, тому доцільно провести заходи для створення згуртованої спільноти, нової місцевої ідентичності, яка зменшує вплив регіональної політичної еліти.

Органи державної влади повинні впроваджувати систему стратегічного планування регіонального розвитку з урахуванням світового ринку та технологічних тенденцій інноваційного розвитку, конкурентних сфер економічної діяльності за даними Державної служби статистики України. Водночас такі основні елементи, як план дій, дорожня карта, пріоритетні регіони чи сектори української економіки, не містяться у Стратегії, яка в основному є загальним рамковим документом. Для подальшого розвитку важливо підвищити рівень інноваційності українських підприємств та усунути територіальні диспропорції, яких можна досягти шляхом реалізації політики децентралізації.

Отже, пріоритетами розвитку регіональної політики України повинні стати:

- формування та реалізація удосконаленої регіональної політики;
- створення сучасних інституційних механізмів регіонального розвитку;
- розширення і, одночасно, захист внутрішнього ринку в рамках європейського простору,
- посилення інноваційних економічних процесів,
- вдосконалення механізму перерозподілу фінансових потоків для допомоги менш розвиненим регіонам.

Державна стратегія регіонального розвитку в Україні є вагомим кроком вперед в порівнянні з попередніми документами, але і вона вимагає ряду суттєвих доповнень. За умови існуючих стратегій регіонального розвитку України та Європейського Союзу актуальними в управлінні регіональним розвитком стають такі аспекти, як: засади сталого розвитку; засади циркулярної економіки; типологізація регіонів та інвестиційна регіональна політика.

Застосування такого підходу відповідає сучасним умовам розвитку регіонів, а саме – наявності диспропорцій, невизначеності, децентралізації тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналіз доступних ресурсів ЄС для підтримки реформ в Україні. URL: <http://icps.com.ua/nashi-proekty/analitika/analiz-dostupnykh-resursiv-s-dlya-pidtrymky-reform-v-ukrayini/> (дата звернення: 01.06.2021).
2. Архипенко І. М. Зарубіжний досвід формування й реалізації регіональної економічної політики. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2019. № 2. С. 32-42
3. Білоконь І. В. Проблемні території: методологічні аспекти їх виникнення та дослідження. *Формування ринкової економіки*. 2014. № 32. С. 19–28.
4. Глобалізація та регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних відносин : колективна монографія / кол. авт. ; за ред. О. А. Довгаль, Н. А. Казакової. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. 540 с.
5. Грищенко І. М. Зарубіжний досвід регулювання соціально-економічного розвитку регіонів. *Актуальні питання публічного управління та адміністрування в контексті реалізації адміністративної реформи*. 2018. С. 54.
6. Губарь О.В. Вплив глобалізації та регіоналізації на розвиток національної економіки України. *Світове господарство і міжнародні економічні відносини*. 2020. №5. С.17-22.
7. Давимука С. А., Куйбіда В. С., Федулова Л. І. Тенденції розвитку нової регіональної політики країн-членів Європейського Союзу. *Регіональна економіка*. 2019. № 1. С. 76 – 85.
8. Диганова А. Ю. Теоретико-методологічні аспекти визначення сутності поняття "регіональна політика". *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління*. 2018. № 2. С. 6-13.
9. Дунаєв І. В. Механізми модернізації регіональної економічної політики в Україні в умовах інтеграційних процесів : дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02 / Дунаєв Ігор Володимирович. – Харків, 2018. 440 с.
10. Європейський індекс регіональної конкурентоспроможності 2019. URL: [Європейський індекс регіональної конкурентоспроможності 2019 - Регіональна політика - Європейська Комісія \(europa.eu\)](http://ec.europa.eu/economy_finance/competitiveness/index_en) (дата звернення: 01.06.2021).
11. Запужляк В. З. Глобальна регіоналізація у формуванні нового світового економічного порядку. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. № 5. С. 159-164.
12. Зінчук Т., Куцмус Н. Політика згуртування ЄС: задум, еволюція, критика. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2020. Випуск 825 Економіка. С. 3–11.
13. Європейські структурні та інвестиційні фонди. URL: https://cohesiondata.ec.europa.eu/2014-2020_cohesion_overview (дата звернення: 01.06.2021).

14. Іжа М. Трансформація регіональної політики ЄС: висновки для України. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2013. № 12. URL :: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tppd_2013_12_3 (дата доступу: 06.04.2021).
15. Качний О. С. Зарубіжний досвід формування механізмів державного управління соціально-економічним розвитком регіонів. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2017. № 2. С. 170 – 174.
16. Краснопольська Т. М. Регіональна політика ЄС: можливості використання досвіду для України. *Політичне життя*. 2016. № 4. С. 81-86.
17. Куйбіда В. С. Формування та реалізація нової регіональної політики в Україні. *Ефективність державного управління*. 2017. № 1. С. 13-20.
18. Лелеченко А. П. Регіональна політика як науково-прикладний феномен. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 13-14. С. 92–96.
19. Можайкіна Н.В. Проблеми розвитку депресивних регіонів. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. №10. С. 197-201.
20. Нова регіональна політика для нової України : аналіт. доп. / за заг. ред. Я. А. Жаліла. – Київ : Ін-т сусп.-екон. дослідж., 2017. – 76 с.
21. Офіційний сайт Європейської комісії. URL: https://ec.europa.eu/regional_policy/en/2021_2027/(дата звернення: 12.03.2021).
22. Офіційний сайт EasyBusiness. URL : <http://www.easybusiness.in.ua/uk/%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B0> (дата звернення: 12.03.2021).
23. Полікарпова О. Регіональна політика ЄС: практичний досвід для України. *Вісн. Терноп. нац. екон. ун-ту*. 2015. № 3. С. 101–110.
24. Пошедін О. Європейська політика згуртування 2021–2027: орієнтири для України. *Збірник наукових праць НАДУ*. 2019. № 2. С. 107–112.
25. Прокопчук О.А., Ковальчук О.Д., Усюк Т.В. Європейська політика згуртування: концептуальні засади, імперативи для України. *Економіка та суспільство*. 2021. №26. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-13>
26. Регіональна політика Європейського Союзу: підручник / [за ред. В. Чужикова]. - К.: КНЕУ, 2016. 495 с.
27. Регіональне управління : підручник / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. – К. : НАДУ, 2014. 740 с.
28. Рудік О. Порядок денний Європейської комісії 2019 – 2024 рр.: нові орієнтири європеїзації. *Public Administration and Local Government*. 2019. № 3(42). Р. 35–45.
29. Стройко Т. В., Гордєєва Т. Ф., Євдоченко О. О. Стратегічні напрями функціонування фінансових інструментів регіональної політики ЄС. *Інфраструктура ринку*. 2016. № 1. С. 28-32.
30. Структурна модернізація економіки: прогностичні сценарії та перспективи розвитку регіону: колективна монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. М.Ф. Шарко. Херсон: ПП Вишемирський В.С. 2018.
31. Територіальний розвиток і регіональна політика в Україні: виклики та пріоритети сталого ендегенного зростання регіонів України в умовах сучасних реформ / наук. ред. В. С. Кравців. – Львів, 2018. 157 с.

32. Тульчинський Р.В. Категоріально-понятійний апарат становлення нового регіоналізму. *Економічний аналіз*. 2017. Т. 27. № 4. С. 111–117.
33. Федулова Л. І., Ємельяненко Л. М. Адаптація принципів нової регіональної політики ЄС в стратегічному курсі регіонального розвитку України. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8335> (дата звернення: 01.06.2021).
34. Функціональні типи територій як об'єкт державної регіональної політики: методичні підходи до ідентифікації: науково-аналітична доповідь / наук. ред. д.е.н., проф. Сторонянська І. З. Львів, ІРД НАНУ. 2020. 150 с.
35. Чуріканова О. Ю. Актуальні засади управління регіональним розвитком і формування регіональної політики. *Бізнес Інформ*. 2020. №12. С. 128–133.
36. Чуріканова О. Ю. Регіональна політика України, проблеми та перспективи в контексті регіональної політики ЄС. *Економіка та держава*. 2015. № 2. С. 51–54.
37. Ярошенко І. В., Семигуліна І.Б. Результативність управління соціально-економічним регіональним розвитком у країнах Європейського Союзу: динаміка, тенденції, аналіз соціально-економічних показників ефективності регіональної політики. *Бізнес Інформ*. 2016. № 6. С. 56 – 65.
38. Acharya A. Ideas, Identity and Institution-Building: from the “ASEAN Way” to the “Asia-Pacific Way”? // *The Pacific Rev*. 1997. № 10. P. 319–346
39. Ashmarina, S., Horák, J., Vrbka, J., Šuleř, P. (2021). EU Cohesion Policy 2021–2027: New Tools to Foster European Integration? URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7971617> (дата звернення: 01.06.2021).
40. Baert F., Scaramagli T., Soderbaum F. Introduction: Intersecting Interregionalism. *Intersecting Interregionalism. Regions, Global Governance and the EU*. Springer. 2014. P. 5.
41. Bechtel M., Hainmueller J., Margalit, Y. Preferences for International Redistribution: The Divide over the Eurozone Bailouts. *American Journal of Political Science*. 2014. Vol. 58(4). P. 835–856.
42. Boyer R., Savageau D. Places Rated Almanac: Your Guide to Finding the Best Places to Live in America. Rand McNally & Company. N.Y., 1989.
43. Buzan B., Waever O. Regions and Powers: The Structure of International Security. 7th ed. N.Y., 2010.
44. Gavin B., De Lombaerde P. Economic Theories of Regional Integration / eds. by M. Fa-rell, B. Hettne, L. Langenhove. *Global Politics of Regionalism: Theory and Practice*. L., 2005. P. 69–83
45. Gilson J. New Interregionalism? The EU and East Asia. *The EU as A Global Player: The Politics of Interregionalism*. ed. Fr. Soderbaum, L. van Langenhove. Pinter Publ., P. 59.
46. Dohse D., Staehler T. BioRegio. BioProfile and the Rise of the German Biotech Industry // working paper No. 1456, October 2008. URL: http://www.ifw-members.ifw-kiel.de/publications/bioregio-biopprofile-and-the-growth-of-the-german-biotech-industry/KWP_1456.pdf (дата звернення: 01.06.2021).

47. European integration theory / eds. A. Wiener, T. Diez. L. ; N.Y., 2009.
48. Fawcett L. Regionalism in historical perspective // *Regionalism in World Politics: Regional Organization and International Order* / eds. L. Fawcett, A. Hurrell. Oxford Univ. Press, 1995.
49. Fawn R. 'Regions' and their study: wherefrom, what for and where to? *Rev. of Intern. Studies*. 2009. № 35. P. 5–34.
50. Heidenreich M. The Changing System of European Cites and Regions. – URL: [http:// www.foptunecity.com/victorian/ hornton/117/regionew.htm](http://www.foptunecity.com/victorian/hornton/117/regionew.htm). (дата звернення: 01.06.2021).
51. Hettne B., Soderbaum F. Theorising the Rise of Regionness. *New Political Economy*. 2000. No. 3. P. 457–472.
52. Hettne B. Beyond the "New Regionalism". *New Political Economy*. 2005. No 4 (10). P. 558.
53. Civil Society and International Governance: The Role of Non-State Actors in Global and Regional Regulatory Frameworks / eds. D. Armstrong, V. Bello, J. Gilson, D.L. Spini, 2010.
54. KFG Working Paper Series. URL: https://www.polsoz.fu-berlin.de/en/v/transformeurope/publications/working_paper/wp/wp64/WP-64-Soederbaum.pdf (дата звернення: 01.06.2021).
55. Koschatzky K. The Regionalization of Innovation Policy: New Options for Regional Change? In «Rethinking Regional Innovation and Change: Path Dependency or Regional Breakthrough?» / K. Koschatzky. 2005. 300 p.
56. Koschatzky K. The Regionalisation of Innovation Policy in Germany – Theoretical Foundations and Recent Experience, 2000, p. 28.
57. Liu Ben-Chieh. Quality of life indicators in US metropolitan areas. 1970: a comprehensive assessment. Washington, 1975. 314 p.
58. Lombaerde Ph., Schultz M. The EU and World Regionalism. *The Makability of Regions in the 21st Century*. Routledge, 2009.
59. Questions and Answers on the EU Cohesion policy legislative package 2021–2027 URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/QANDA_20_2381 (дата звернення: 01.06.2021).
60. Robles A.C. Jr. The Asia-Europe Meeting. The theory and practice of interregionalism. L., 2008.
61. Schulz M., Söderbaum F., Öjendal J. Introduction: A framework for understanding regionalization in Regionalization in a Globalizing World: A Comparative Perspective on Forms, Actors and Processes / eds. by M. Schulz, F. Soderbaum, J. Öjendal. Zed Books, 2001. P. 8.
62. Smith M. The European Union and International Order: European and Global Aspects. *Universita' di Catania*. URL: <http://www.archiviofscpo.unict.it/europa/smith.pdf> (дата звернення: 01.06.2021).
63. Söderbaum F. 2015: Early, Old, New and Comparative Regionalism: The Scholarly Development of the Field, KFG Working Paper Series, No. 64, Oct. 2015.

64. Soderbaum F. Theories of Regionalism // Routledge handbook of Asian Regionalism / ed. M. Beeson, R. Stubbs. L., 2012. P. 18.

65. State of the Regions Report. NIEIR. URL: <http://203.23.174.102/regionlink/stateregions.htm>. (дата звернення: 01.06.2021).

66. Telo' M. Interregionalism and the European Union. Post-revisionist Approach to Europe's Place in a Changing World. L., 2016. 460 p.

67. Territorial differentiation of Slovakia. The typology of Slovak regions. URL: <http://www.undp.org/bec/nhdr/1996/slovak/chapter10.htm>. (дата звернення: 01.06.2021).

68. Thomas G.S. The rating guide to life in America's small cities. – Buffalo, 1990. – 346 p.

69. Vinod K. Aggarwal “ Explaining Trends in EU Interregionalism” // European Union Trade Strategies: Between Globalism and Regionalism / eds. Vinod A., Fogarty E.L., 2004. URL: <http://basc.berkeley.edu/pdf/articles/Explaining%20Trends%20in%20EU%20Interregionalism.pdf> (дата звернення: 01.06.2021).

Критерії віднесення регіонів до депресивних територій

Сфера	Показник	Критерій	Значення критерію
1	2	3	4
Фінансова стійкість територій	Доходи місцевого бюджету (без дотацій) на душу населення; частка регіональних дотацій місцевому бюджету в загальній величині його доходів, включаючи дотації; витрати місцевого бюджету на душу населення; загальний обсяг прибутку підприємств в усіх галузях економіки; темпи зростання прибутку підприємств в усіх галузях економіки; загальний обсяг збитків підприємств з усіх галузей економіки; частка збиткових підприємств в усіх галузях економіки; різницю між загальними обсягами прибутку і збитків на одного зайнятого; середня рентабельність промислових, с / г, будівельних і транспортних підприємств; частка простроченої кредиторської заборгованості в загальній величині кредиторської заборгованості; частка простроченої дебіторської заборгованості в загальній величині дебіторської заборгованості; співвідношення загальних обсягів кредиторської та дебіторської заборгованості;	Середньодушовий рівень його бюджетної забезпеченості за рахунок власних джерел доходів	60% до середнього по регіону рівню для кризових ситуацій; 70% - для передкризових
Демографія	Коефіцієнт народжуваності; коефіцієнт смертності; коефіцієнт природного приросту населення; кількість біженців і вимушених переселенців на 10000 осіб постійного населення; середня тривалість життя	Відносний рівень природного спаду населення	7 осіб на 1 000 осіб населення для кризових ситуацій; 4 людини - для передкризових
Виробництво	Фактичний рівень спаду виробництва, виробництва, напрямки зміни галузевої структури господарства території, її промисловості, сільського господарства, будівництва та транспорту, поточний стан основних виробничих фондів, порівняльну величину і динаміку виробничих інвестицій в поєднанні з порівняльними темпами проведених перетворень	Показник спаду (виражене в процентних пунктах зниження обсягів): 1) промислового виробництва; 2) с / г виробництва; 3) будівельного виробництва 4) обсягу перевезень	50% від обсягу промислової і будівельної продукції, обсягу перевезень в базисному році, кризовий стан - 60%, с / г виробництва - 60 і 70%
Зайнятість населення	Поточний рівень офіційно зареєстрованого безробіття; частка зайнятих трудовою діяльністю громадян, що шукають роботу, в загальній чисельності економічно активного населення; співвідношення кількості не зайнятих трудовою діяльністю громадян, що шукають роботу, і заявленої підприємствами, організаціями потреби в	Рівень офіційно зареєстрованого безробіття	7% - для передкризової ситуації. 10% до

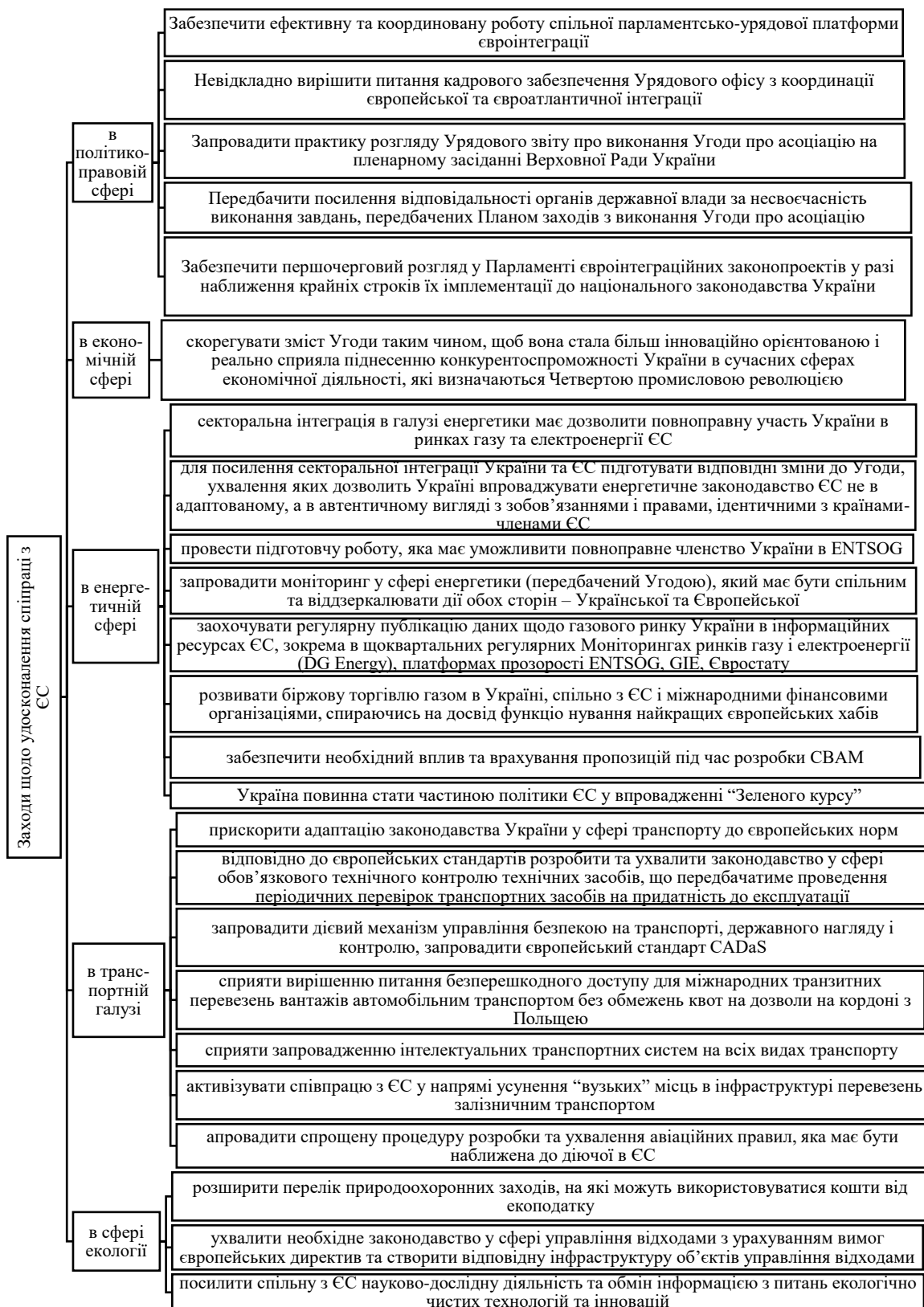
Сфера	Показник	Критерій	Значення критерію
1	2	3	4
	працівниках; рівень прихованого безробіття; частка фахівців з вищою і середньою спеціальною освітою в загальній чисельності зареєстрованих безробітних; частка осіб не старше 30 років у загальній чисельності зареєстрованих безробітних		чисельності економічно активного населення території для кризової ситуації

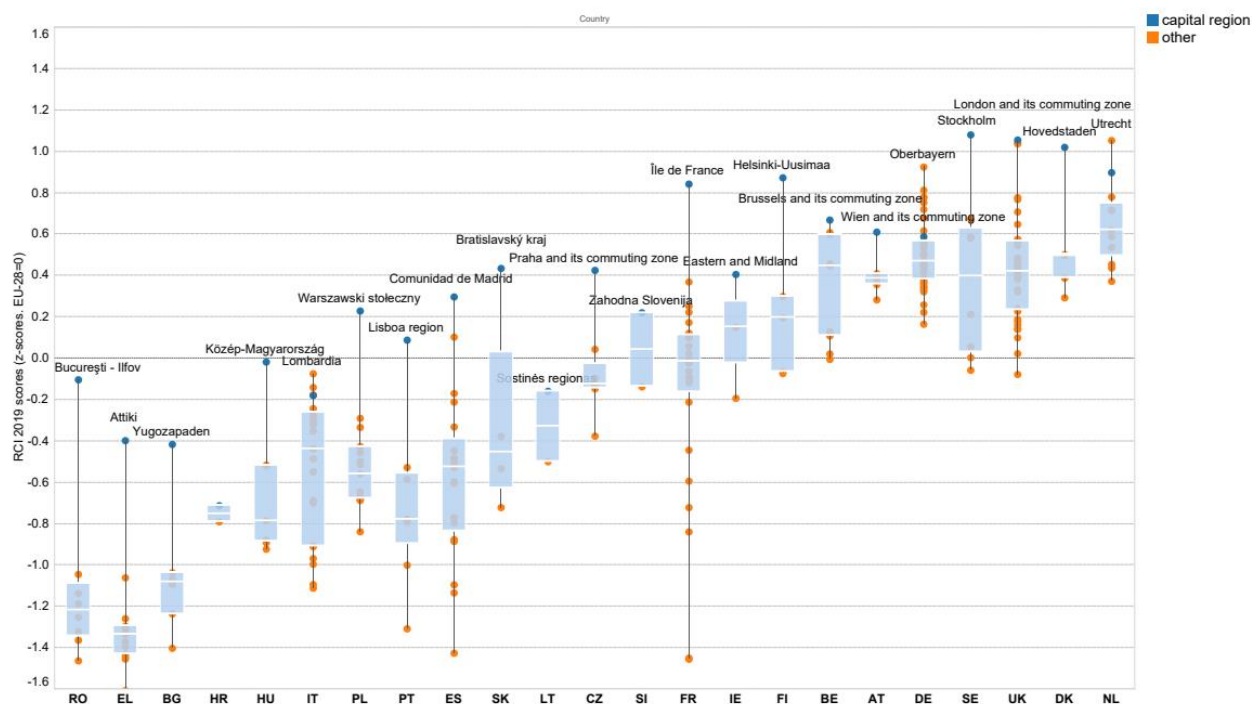
Джерело: [3;32;48]

Відхилення квоти витрат від національного внеску в бюджет ЄС
(operating budgetary balance) в 2015 р .

Країна	Млн євро	% від валового національного доходу
Бельгія	-1 387,8	-0,33
Болгарія	+2 279,4	+5,33
Чеська Республіка	+5 699,4	+3,77
Данія	-790,4	-0,29
Німеччина	-14 306,8	-0,46
Естонія	+242,9	+ 1,21
Ірландія	+349,3	+0,19
Греція	+4 934,0	+2,80
Іспанія	+4 527,4	+0,42
Франція	-5 522,5	-0,25
Хорватія	+226,7	+0,52
Італія	-2 638,7	-0,16
Кіпр	-23,4	-0,13
Латвія	+759,4	+3,12
Литва	+540,3	+ 1,51
Люксембург	-94,0	-0,27
Угорщина	+4 636,5	+4,38
Мальта	+31,7	+0,37
Нідерланди	-3 695,2	-0,54
Австрія	-851,1	-0,25
Польща	+9 483,1	+2,31
Португалія	+981,2	+0,56
Румунія	+5 154,5	+3,27
Словенія	+578,9	+ 1,51
Словаччина	+3 095,1	+4,07
Фінляндія	-488,3	-0,23
Швеція	-2 200,2	-0,48
Великобританія	-11 521,4	-0,46
ЄС	0	0

Заходи з удосконалення співпраці України з ЄС

Розподіл балів RCI 2019 серед країн. Показана назва найкращого регіону країни
Джерело: [10]